

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Karolína Kadaňková

Mediace v trestním řízení jako prvek restorativní justice

Diplomová práce

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Mediace v trestním řízení jako prvek restorativní justice* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny dostupné zdroje.

V Olomouci dne 23. 6. 2023

Podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí mé diplomové práce Doc. PhDr. Lence Holé, Ph.D., za její odborné vedení, vstřícnost, trpělivost a cenné rady, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

Obsah

1. Úvod	5
2. Restorativní justice	9
2.1 Restorativní a retributivní model trestního práva	9
2.2 Historický exkurz	15
2.3 Principy restorativní justice	17
2.4 Projevy restorativní justice v českém trestním právu	20
2.5 Základní typy restorativních programů	24
3. Mediace v trestním řízení jako nástroj restorativní justice	26
3.1 Pojem mediace	26
3.2 Principy mediace	27
3.3 Mediace v trestním řízení jako nástroj restorativní justice.....	29
4. Mediace v trestním řízení v České republice	31
4.1 Historický exkurz	31
4.2 Probační a mediační služba.....	32
4.3 Specifika procesu mediace v trestním řízení.....	33
4.4 Analýza českých právních dokumentů v oblasti mediace v trestním řízení.....	37
5. Analýza mediace v trestním řízení v České republice ve vztahu k současným evropským trendům v oblasti trestní justice	48
5.1 Restorativní justice jako současný evropský trend	48
5.2 Analýza využití mediace v trestním řízení v České republice	50
6. Shrnutí a závěr	56
Literatura	57
Shrnutí, klíčová slova	62

1. Úvod

Restorativní justice se jakožto moderní přístup trestněprávní politiky v posledních dvou desetiletích stává stále významnějším tématem. V reakci na tento relativně nový trend přicházejí zákonodárci Evropské unie a Rady Evropy od přelomu druhého tisíciletí s řadou právně závazných i nezávazných dokumentů, ve kterých stanovují pravidla pro uplatňování principů a programů restorativní justice, mimo jiné také mediace v trestním řízení, na území členských států. Mezi tyto členské státy patří i Česká republika, jejíž zákonodárci v reakci na tento trend postupně posouvají českou legislativu směrem k restorativnímu rámci. Otázkou však zůstává, zda tato právní úprava, a co je ještě důležitější, praxe, odpovídá současným požadavkům evropských právních dokumentů v oblasti restorativní justice a mediace? Účelem této diplomové práce je na tuto otázku alespoň částečně odpovědět.

Cílem této diplomové práce je 1) analyzovat mediaci v trestním řízení v České republice z pohledu restorativní justice ve vztahu k současným evropským trendům v oblasti trestní justice a 2) popsat, jaké jsou limity pro uplatňování mediace v trestním řízení v České republice. Konkrétně, vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce, je mým cílem analyzovat možnosti využití mediace v trestním řízení v České republice v jednotlivých fázích trestního řízení a možnosti jejího vyžití dle závažnosti trestného činu. Účelem je dojít k poznání, zda česká právní úprava a praxe naplňuje požadavky evropských dokumentů. Celá analýza bude zasazena do kontextu restorativní justice, jelikož ta je v současnosti evropským trendem v oblasti trestní justice.

Mezi metody, které jsem si pro zpracování tohoto tématu zvolila, patří analýza, syntéza, komparace a popis. Analýza je nejvhodnější metodou pro zkoumání jednotlivých právních dokumentů v oblasti restorativní justice a mediace, jelikož mi umožní zevrubně prozkoumat jejich specifika, pochopit je a následně je vysvětlit. Na základě poznání získaného analýzou budu následně schopna provést druhou analýzu, tentokrát zaměřenou na zkoumání praktického využití mediace v České republice. Abych ji mohla provést, musím si být vědoma současného stavu v České republice účinných právních dokumentů v této oblasti, jelikož právě tyto dokumenty nastavují hranice možností jejího využití. Další metodou, o které lze v této diplomové práci uvažovat, je syntéza. Její podstata spočívá v myšlenkovém propojení jednotlivých částí v celek. K této metodě budu směřovat od začátku psaní diplomové práce, jelikož k dosažení poznání o stavu mediace v trestním řízení v České republice musím nejprve odhalit limity, kterým restorativní justice jako celek, ale také samotná mediace v České republice čelí, a na jakém legislativním základu stojí. Na základě jednotlivých poznatků pak vyvodím závěry o možnostech

využití mediace v trestním řízení u nás. V rámci zkoumání využiji také metodu komparace, jelikož budu srovnávat současný stav české a evropské legislativy. Na závěr zmíním samozřejmě také popis. Ten je základní metodou, kterou využiji zejména v prvních dvou teoreticky orientovaných kapitolách.

Členění práce je následující. Jelikož je mediace hlavním restorativním programem, bude druhá, převážně teoreticky zaměřená kapitola, věnována právě restorativní justici. Pochopení jejich odlišností od klasického, retributivního pojetí trestní spravedlnosti a jejich principů je totiž zásadní pro pochopení významu samotné mediace v trestním řízení. Tato kapitola tedy slouží k zasazení práce do celkového kontextu.

Mediace v trestním řízení je jedním z hlavních nástrojů restorativní justice. Co je však důležité vyzdvihnout je skutečnost, že mediace je v prvé řadě důležitým nástrojem pro mimosoudní řešení sporů vyplývajících ze soukromého práva. Ve třetí kapitole diplomové práce proto bude představena „soukromoprávní“ mediace, její principy a definice. Až závěrem této kapitoly bude představena mediace v trestním řízení a její definice, následně bude zasazena do kontextu restorativní justice.

Čtvrtá kapitola bude pojednávat o mediaci v trestním řízení na území České republiky. Pozornost bude věnována zejména specifikům, které vykazuje mediace v trestním řízení ve srovnání se „soukromoprávní“ mediací. Jelikož se tato kapitola zaměří na Českou republiku, bude stručně osvětlen také historický vývoj mediace v České republice, opomenuta nebude ani kapitola o činnosti Probační a mediační služby. Pro to, aby byl naplněn cíl diplomové práce, je nezbytné se podrobněji zaměřit na v České republice účinnou právní úpravu v oblasti mediace v trestním řízení. V závěru čtvrté kapitoly proto bude provedena detailnější analýza právních dokumentů z této oblasti, s cílem poskytnout přehled o tom, jaký legislativní základ je v České republice pro využívání mediace vytvořen. Účelem čtvrté kapitoly je připravit půdu pro analýzu, která bude provedena v kapitole páté.

V páté kapitole uvedu několik argumentů vypovídajících o tom, že je restorativní justice současným evropským trendem v oblasti trestní justice, poté na základě výsledků analýzy provedené ve čtvrté kapitole provedu závěrečnou analýzu, zkoumající využití mediace v trestním řízení v České republice v jednotlivých fázích trestního řízení a dle závažnosti trestného činu. Účelem této analýzy bude naplnit cíle diplomové práce, které jsem definovala výše.

Co se dosavadního zpracování mnou zvoleného tématu týče, na území České republiky se řada autorů pokusila o komplexní zpracování tématu restorativní justice a jejich projevů v české právní praxi. Tyto publikace pochopitelně ve větší či menší míře obsahují také zmínky o mediaci v trestním řízení, obecně lze však říct, že na rozdíl od způsobu zpracování tématu restorativní

justice, ve vztahu k tématu mediace v trestním řízení stále převažují spíše teoreticky orientované publikace, které přinášejí její obecný popis. Pokud se zaměříme na zahraniční autory, existuje nepřehledné množství těch, kteří zkoumají restorativní justici a její programy, jakožto znovuobjevený, moderní přístup trestní politiky. Jelikož se restorativní justice a mediace svými projevy v jednotlivých státech liší, řada prací a publikací se soustřeďuje například na popis zvláštností těchto projevů ve vybraných státech, nebo zvláštností souvisejících s vybranou trestnou činností.

Nyní už k charakteristice použitých zdrojů. Druhá kapitola, pojednávající o restorativní justici, mi umožňuje vycházet ze širokého spektra zdrojů, včetně těch zahraničních. V této kapitole je totiž na restorativní justici pohlíženo jako na celosvětový fenomén, důraz je kladen na historii a principy. Když je řeč o restorativní justici a jejích principech, nemohu vynechat zmínku o Howardovi Zehrovi, průkopníkovi moderního pojetí restorativní justice, a jeho monografii *Úvod do restorativní justice*, ve které přichází s vysvětlením principů restorativní justice a jejích programů. Dalším významným autorem publikací pojednávajících o restorativní justici je John Braithwaite. Jeho monografie *Restorative justice and Responsive Regulation* mi byla užitečným zdrojem informací o historii restorativní justice. Mimo to tato publikace poskytuje ucelený popis restorativní justice a poskytuje také teoretický rámec pro aplikaci tohoto přístupu v praxi. Velikou inspirací a přínosem pro tuto kapitolu byl i sborník Tomáše Strémyho *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ten nabízí širokou škálu pohledů mnoha autorů na restorativní justici v nejrůznějších odvětvích trestního práva, v různých fázích trestního řízení, u trestných činů různé závažnosti, v různých státech, v teoretických i praktických souvislostech. Nakonec zmíním také Petru Masopust Šachovou a její monografii s názvem *Restoratívni přístupy při řešení trestné činnosti*. Téma této diplomové práce se částečně překrývá právě s tématem Petry Masopust Šachové, která v této publikaci kromě popisu teoretického rámce restorativní justice přichází například s kritickým rozbohem stavu restorativní justice v České republice.

Ve třetí kapitole se zabývám mediací jakožto mimosoudní metodou řešení sporů. Řeč bude jednak o sporech vyplývajících ze soukromého práva, druhak o sporech vyplývajících z práva veřejného. Lenka Holá je autorkou řady knih o mediaci, z nichž pro mě byla velkým přínosem *Mediace v teorii a praxi* a *Mediace a možnosti využití v praxi*. V těchto publikacích Lenka Holá spolu s dalšími odborníky na mediaci objasňuje, co je to mediace a jaké jsou její základní principy, charakterizuje mediační proces a zaměřuje se praktické využívání mediace v různých společenských oblastech, také kompetencemi a přípravou mediátorů. Chtěla bych vyzdvihnout také rozsáhlou monografii Mariana Liebmanna *Restorative Justice, How It Works*, která kromě

podrobného popisu možností využití restorativní justice v různých odvětvích práva přichází také s podrobným popisem mediace v trestním řízení.

Čtvrtá a pátá kapitola se, narozdíl od předchozích dvou kapitol, zabývá zejména českým právním prostředím. V těchto dvou kapitolách proto vycházím z česky psané literatury, pojednávající o realitě restorativní justice a mediace v České republice. Kromě publikací již výše uvedených českých autorů v této kapitole pracuji například se sborníkem autorů Dagmar Doubravové, Lenky Ouředníčkové a Pavla Šterna *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Tento sborník osobně považuji za jednu z nejpropracovanějších publikací z těch, které se zabývají činností Probační a mediační služby České republiky. Činnosti Probační a mediační služby věnuje pozornost také Filip Ščerba ve své monografii *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Mimo jiné v ní nalezneme informace o restorativní justici, mediaci, odklonech a alternativních trestech, včetně statistických údajů o využívání alternativních trestů. Bohatým zdrojem poznání jsou i dokumenty vypracované v gesci Probační a mediační služby, například *Pravidla a standardy probační a mediační služby* nebo *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*. Tyto dokumenty umožňují zájemcům nahlédnout takříkajíc do kuchyně Probační a mediační služby. Důležitým zdrojem je samozřejmě také česká a evropská legislativa v oblasti mediace a restorativní justice, důvodové zprávy a komentáře k nim. Na závěr musím vyzdvihnout odbornou studii výzkumníků Institutu pro kriminologii a sociální prevenci *Uplatnění mediace v systému trestní justice I.* a *Uplatnění mediace v systému trestní justice II.*, na jejichž poznatcích jsem stavěla při psaní této diplomové práce. Tyto dvě odborné práce, vypracované mezi lety 2008 – 2010 přinášejí podrobnou zprávu o činnosti Probační a mediační služby v České republice v oblasti mediace v trestním řízení a se svým rozsahem nemají v České republice obdoby. V rámci těchto studií byla na základě statistických údajů Probační a mediační služby a výsledků dotazníkového šetření provedena analýza přínosu mediace v trestním řízení pro pachatele, poškozené a společnost. Studie zároveň přichází se zhodnocením míry využívání mediace soudy, státními zástupci v konkrétních trestních věcech.

2. Restorativní justice

Účelem této kapitoly je přiblížit pojem restorativní justice, její principy, odlišit restorativní justici od „tradičního“ retributivního modelu trestního práva a poukázat na její historii a kořeny. Ty nám pomohou odhalit skutečnost, že restorativní justice není objevem novodobé historie, jak by se na první pohled mohlo zdát. Koncept restorativní justice v sobě zahrnuje celý soubor cílů a metod, které ztělesňují určitý přístup k řešení trestné činnosti. Jedná se o ucelený systém, který se v jednotlivých státech projevuje odlišně, v závislosti na specifika daného právního řádu. Z tohoto důvodu, a vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce, celou jednu podkapitulu věnuji projevům restorativní justice, konkrétně v českém trestním právu. Pro restorativní justici jsou charakteristické také její restorativní programy, které usnadňují praktickou aplikaci tohoto konceptu. Vzhledem k významu mediace, jakožto hlavního restorativního programu, nemůžu v závěru této kapitoly vynechat také popis tří hlavních restorativních programů, který zakončím právě popisem mediace.

2.1 Restorativní a retributivní model trestního práva

Restorativní a retributivní justice nejsou úplné opaky, jak by se na první pohled mohlo zdát. Ve skutečnosti mají tyto dva přístupy mnoho společného, působí vedle sebe a vzájemně se doplňují. Retributivní i restorativní teorie pracují se základní koncepcí, že spáchání trestného činu představuje narušení rovnováhy. Z tohoto předpokladu pro oba koncepty vyplývá, že spácháním trestného činu vzniká pachateli závazek v podobě jeho povinnosti nahradit újmu, kterou způsobil narušením této rovnováhy. Oba přístupy se rovněž shodují v tom, že je zapotřebí zachovat úměrný vztah mezi spáchaným trestným činem a odpovědí na něj. Liší se však ve způsobu, jak k tomu dospět.

Retributivní justice

Od počátků formování prvních společenství představovala hrozba trestu základní prostředek donucení jednotlivců k tomu, aby se podřídili pravidlům nastoleným ve společnosti. Trest je zároveň základním principem, který vládne konceptu retributivní justice¹. Tento model trestního práva usiluje o vytvoření rovnováhy mezi újmou, která je způsobena pachatelem trestného činu a újmou, která má být následně způsobena pachateli. Reprezentuje způsob myšlení, který se zaměřuje na to, co bylo v minulosti a na to, co by mělo být uděláno pro to, aby

¹ Pojem retributivní justice má svůj původ v anglickém slově „retributive justice“, v překladu „trestající/odvetná justice“.

bylo odčiněno zlo, které bylo napácháno. Rovnováhu má nastolit stát, jehož úkolem je potrestat pachatele trestného činu a ochránit společnost před dalším nežádoucím chováním.²

Z pohledu retributivní justice je trestný čin právní skutečnost vytvářející veřejnoprávní vztah mezi státem a pachatelem trestného činu. Jako primární újma, která vzniká spácháním trestného činu není vnímána újma, která vzniká oběti trestného činu, ale narušení společenských vztahů v důsledku porušení všeobecně závazných právních norem. Tuto újmu má pachatel trestného činu příležitost odčinit výkonem trestu, který je mu ze strany státu jednostranně uložen. Reakce státu na spáchaný trestný čin primárně cílí na obnovení mocenského vztahu, který byl trestným činem narušen. Jakmile si pachatel „odtrpí“ to, co trestným činem způsobil, dochází k obnovení tohoto narušeného vztahu. Oběť trestného činu stojí stranou a veškerá pozornost je zaměřena na pachatele trestného činu. Konflikt, který vznikl spácháním trestného činu mezi pachatelem a obětí, tak přebírá do vlastních rukou stát (*de facto* si ho přivlastňuje), a nedává oběti možnost vyjádřit své vlastní potřeby a zájmy. Přitom právě oběť je hlavním subjektem, kterému vznikla újma. V mnohých případech nakonec se způsobem řešení konfliktu není spokojen ani pachatel, ani oběť.³

Podle Zehra jsou pro retributivní justici klíčové následující znaky:⁴

- „Trestný čin představuje narušení zákona a zájmů státu.“
- „Narušení vytváří vinu.“
- „Spravedlnost vyžaduje, aby stát rozhodl o vině a uložil trest.“
- „Zaměření: pachatel má dostat to, co si zaslouží.“⁵

Zehr dále přichází s třemi otázkami, které máme pokládat při uplatňování retributivního pohledu na trestný čin:⁶

- „Jaký zákon byl porušen?“
- „Kdo spáchal trestný čin?“
- „Co si pachatel zaslouží?“⁷

² 1. LUBELCOVÁ, Gabriela. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 74-75.

2. MAŠLANYOVÁ, Darina, ŠTERDASOVÁ, Mária. Hranice účinnosti restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, s. 311 – 312.

³ 1. LUBELCOVÁ, Gabriela. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti... s. 74-75.

2. MAŠLANYOVÁ, Darina, ŠTERDASOVÁ, Mária. Hranice účinnosti restoratívnej justície... s. 311 – 312.

⁴ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiska restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 70.

⁵ ZEHR, Howard. *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books, 2002, 21 s.

⁶ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiska restoratívnej justície..., s. 70.

Koncept retributivní justice se projevuje v českém trestním právu hmotném i procesním. Příkladem jeho projevu v trestním právu procesním je například zakotvení formalizovaných postupů trestního řízení do trestního řádu, které má dle tohoto zákona striktně stanovená pravidla. Projevuje se také v právech a povinnostech, které mají subjekty trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jako nositelé státní moci mají v jednotlivých fázích trestního řízení plnou odpovědnost za vedení řízení, za úplné zjištění stavu věci a za případné odsouzení a potrestání pachatele trestného činu. Oběť trestného činu vystupuje zejména v postavení svědka a mnohdy nemá žádný vliv na to, jak bude nakonec s celou situací naloženo, případně jestli a jak bude pachatel trestného činu potrestán. Dalším příkladem, ve kterém je možné nalézt odraz modelu retributivní justice, je značné omezení práva poškozeného na podání odvolání v trestním řízení. Poškozený může podat odvolání pouze v případě, že ještě před tím, než bylo v rámci trestního řízení zahájeno dokazování, uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, a může ho podat pouze v souvislosti s těmito uplatněnými nároky. Nemůže se tedy ohradit proti vyslovení viny či nevinu a proti druhu či výměře trestu určeném v rozsudku. Co se týče projevů retributivní justice v trestním právu hmotném, nejvýznamnějším je zakotvení nepodmíněného trestu odnětí svobody v trestním zákoníku.⁸

Restorativní justice

Restorativní justice je koncept trestního práva, který říká, že trestný čin primárně nenarušuje pouze právní normy, ale též způsobuje újmu a narušuje mezilidské vztahy. Tento koncept vznikl v reakci na tradiční systémy trestního práva, které jsou zaměřeny pouze na veřejný rozměr, respektive na zájmy společnosti, které jsou reprezentovány státem. Tím bagatelizují či ignorují fakt, že trestný čin je v první řadě mezilidský konflikt, který náleží oběti a pachateli a právě tyto strany by se měly podílet na jeho řešení. Cílem restorativní justice je proto zaměřit se také na soukromý rozměr trestné činnosti, obnovit a napravit narušené poměry a dosáhnout náhrady újmy dle potřeb oběti. Toho všeho má být dosaženo prostřednictvím alternování tradičního trestního procesu a uplatňováním alternativních sankcí. Neexistuje však žádná dohoda mezi zastánci restorativní justice o tom, jak přesně by měla být restorativní justice v praxi aplikována a nejedná se ani o ucelený systém, každá země při aplikování restorativních principů postupuje dle možností svého právního řádu.⁹

⁷ ZEHR, Howard. *The Little Book of Restorative Justice...*, 21 s.

⁸ 1. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

2. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ 1. STRÉMY, Tomáš. *Teoreticko-metodologické východiska restorativní justice...*, s. 63.

2. LUBELCOVÁ, Gabriela. *Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti...*, s. 82.

S první definicí restorativní justice přichází až v roce 2006 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, v jehož gesci byl vypracován dokument s názvem „*Handbook on Restorative Justice Programmes*“: „Restorativní justice představuje takový způsob řešení trestné činnosti, který vyvažuje potřeby komunity, obětí a pachatelů.“¹⁰ T. Marshall definuje restorativní justici následovně: „restorativní justice je proces, v rámci něhož se strany, jichž se trestný čin dotýká, sejdou dobromady za tím účelem, aby společně jednaly o následcích trestného činu a o tom, jak tyto následky vyřešit do budoucna“¹¹. Marshallova definice je vyjádřením puristického pojetí definice restorativní justice, která klade důraz na přímé setkání osob zasažených trestným činem. Proti tomuto pojetí stojí pojetí maximalistické. Maximalistický přístup reflektuje následující definice: „restorativní justici je každá snaha, která je primárně orientovaná na nalézání spravedlnosti náhradou újmy vzniklé trestným činem“¹². Na dvou výše uvedených přístupech je nejlépe možné demonstrovat rozdíly, se kterými se můžeme setkat při práci s definicemi pojmu restorativní justice. Puristický přístup sice klade důraz na vzájemnou spolupráci stran, jichž se trestný čin dotýká, nezabývá se však náhradou způsobené újmy, která je pro restorativní justici klíčová.¹³ Maximalistický přístup se naopak zaměřuje pouze na náhradu újmy vzniklé trestným činem, ale ignoruje samotný proces restorativní justice a jeho specifika.¹⁴ D. W. Van Ness a K. H. Strong ve své publikaci předkládají vlastní definici, která je kombinací dvou výše uvedených pojetí definice restorativní justice¹⁵: „Restorativní justice je takovou teorií spravedlnosti, která klade primárně důraz na náhradu vzniklé újmy, čehož se nejlépe dosahuje pomocí kooperativních procesů, jež zahrnují všechny účastníky.“¹⁶

¹⁰ United Nations Office on Drug and Crime: *Handbook on Restorative Justice Programmes, first edition* [online]. New York: United Nations, 2006, s. 6 - 7. Dostupné z: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf.

¹¹ 1. ZERNOVA, Margarita, WRIGHT, Martin. Alternative vision of restorative justice. In: JOHNSTONE, Gerry, VAN, NESS, W, Daniel (eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willian Publishing, 2007, s. 92.

¹² 1. BEZEMORE, Gordon, WALGRAVE, Lode. Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systematic Reform. In: BAZEMORE, Gordon, WALGRAVE, Lode (eds.). *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey: NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 48.

2. ZERNOVA, Margarita, WRIGHT, Martin. Alternative vision of restorative justice..., s. 93

¹³ 1. S puristickým pojetím definice restorativní justice přichází například John Braithwaite: BRAITHWAITE, John. The fundamentals of restorative justice. In: JOWITT, Anita, NEWTON, Tess (eds.). *A Kind of Mending*. Canberra: ANU E Press, 2010, s. 35.

2. S puristickým pojetím definice restorativní justice přichází také Směrnice č. 2012/29/EU, o právech obětí: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

¹⁴ ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 9 s.

¹⁵ Kombinací puristického a maximalistického přístupu je například definice B. Toewse: TOEWS, Barb. *The Little Book of Restorative Justice for People in Prison. Intercourse, PA: Good-Books, 2006, s. 21.*

¹⁶ VAN, NESS, W, Daniel, STRONG, Karen, Heetderks. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. 5. vydání. Waltham: Anderson Publishing, 2010, s. 43., 2010, s. 43.

Mezi účastníky restorativního procesu řadíme oběť, pachatele a společnost.¹⁷

Pachatel trestného činu:

Aby mohl být restorativní proces realizován, je nezbytné, aby si pachatel uvědomil, jakou újmu trestným činem způsobil a za tuto újmu převzal odpovědnost. V rámci tradičního systému trestního práva je pachateli trestného činu jednostranně uložen trest, přičemž se neočekává jakákoliv změna postoje, lítost či dokonce iniciativa pachatele k nápravě toho, co způsobil. Za předpokladu, že pachatel nepřevzme odpovědnost a s uloženým trestem nesouhlasí, je jen těžko představitelné, že bude trest efektivní a povede k nápravě. A v horším případě, pokud je trest ze strany pachatele vnímán jako jakási uzurpace moci ze strany státu, může dokonce vést až k odvetné agresii. Zehr uvádí: „*Systém retributivní justice nedokáže pachatele povzbudit k tomu, aby se zabýval rozsudky a vyrovnal se se svou odpovědností za škodu, kterou způsobil.*“¹⁸ Restorativní justice se proto ve vybraných případech jeví jako odpověď, jelikož cílí na vytvoření pocitu odpovědnosti u pachatele trestného činu, a spolu s ním i na dosažení nápravy pachatele.¹⁹

Oběť trestného činu:

Oběť trestného činu často doprovází pocity marnosti, bezmoci, vzteku nebo strachu. U závažnějších trestných činů si s sebou dokonce může nést dlouhodobé následky v podobě fyzické nebo psychické újmy. Oběti mají rodiny, přátele a známé, kterých se událost trestného činu také dotýká.²⁰ Trestní řízení, které probíhá v rámci tradičního systému trestního práva, jim nemusí přinést úlevu, a to i přesto, že je pachateli uložen trest. Restorativní justice usiluje o náhradu újmy, která obětem vznikla. Té může být dosaženo prostřednictvím účasti obětí na vhodných restorativních programech.²¹

Společnost:

Společnost, v terminologii restorativní justice nazývána také jako komunita, se nachází v rámci restorativního procesu na stejné straně jako subjekt, který byl trestným činem zasažen. Má totiž zájem na tom, aby oběti trestného činu byla nahrazena způsobená újma. Její členové (sousedé, známí) jsou navíc trestnou činností taktéž zasaženi a stávají se sekundárními oběťmi. V tomto postavení mají své potřeby, které by měly být naplněny, aby se mohli opět ve svém okolí

¹⁷ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice...*, s. 11-13.

¹⁸ ZEHR, Howard. *The Little Book of Restorative Justice...*, 74 s.

¹⁹ KURY, Helmut, STRÉMY, Tomáš. Restorativní justice a alternativní tresty – nové výsledky. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restorativní justice a alternativní tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 33

²⁰ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy. In: DOUBRAVOVÁ, Dagmar, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, ŠTERN, PAVEL (eds.). *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 31.

²¹ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiska restorativní justice..., s. 67.

cítit bezpečně a dosáhli pocitu spravedlnosti. Komunita může hrát důležitou roli také v souvislosti s posilováním pospolitosti a vzájemné odpovědnosti a může také přispět k reintegraci pachatele.²²

Na koncept restorativní justice je možno nahlížet z dvou pohledů, a to z pohledu procesního a z pohledu hodnotového. Co se týče procesního hlediska, restorativní justice se dle tohoto pojetí projevuje především specifickým trestním procesem, který se odlišuje od tradičního trestního procesu. V tradičním procesu jsou pachatelé a oběti v postavení protivníků, jsou oddělení a bezprostředně spolu nekomunikují. Jsou pasivní a o jejich osudu rozhodují výhradně orgány činné v trestním řízení. V restorativním procesu oběti, pachatelé a všechny osoby, které mají zájem na výsledcích trestního řízení, sami hledají možnosti a cesty k odstranění újmy, aniž by byl tento proces řízen shora. Co se týče restorativní justice jako souboru hodnot, cílí dle tohoto pojetí restorativní justice na uzdravení narušených sociálních vztahů.²³

Podle Zehra jsou pro restorativní justici klíčové následující znaky:²⁴

- „Trestný čin představuje narušení lidských a mezilidských vztahů.“
- „Narušení vytváří závazky.“
- „Spravedlnost zahrnuje v procesu nápravy: poškozené, pachatele a společnost.“
- „Zaměření: potřeby obětí a pachatelů a odpovědnost a nábrada újmy.“²⁵

Zehr dále přichází s třemi otázkami, které máme pokládat při uplatňování restorativního pohledu na trestný čin:²⁶

- „Kdo je poškozený?“
- „Jaké jsou jejich potřeby?“
- „Komu vznikají závazky?“²⁷

Na restorativní a retributivní justici nelze hledět jako na dva izolovaně existující přístupy. Jedná se o přístupy, které se navzájem prolínají a doplňují. Zastánci restorativní justice cílí na to, aby trestní věc byla projednána v maximální možné míře ve světle restorativních principů. V některých případech, zejména u závažné trestné činnosti, to však nemusí být možné. Naopak v jiných je možno plně dosáhnout restorativního procesu a restorativních výstupů. Vždy je potřeba zvolit ten koncept trestního práva, prostřednictvím kterého je možné dosáhnout

²² ZEHR, HOWARD. Úvod do restorativní justice..., s. 11-13.

²³ LUBELCOVÁ, Gabriela. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restorativnej spravodlivosti..., s. 88.

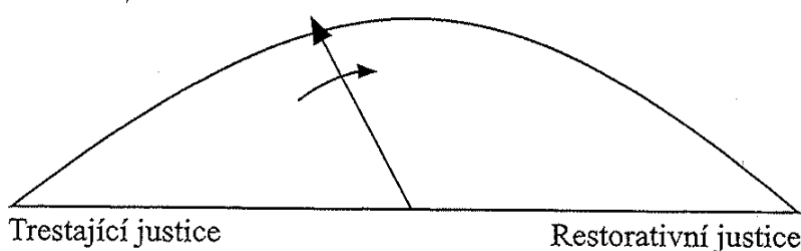
²⁴ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiska restorativní justície..., s. 70.

²⁵ ZEHR, Howard. The Little Book of Restorative Justice..., 21 s.

²⁶ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiska restorativní justície..., s. 70.

²⁷ ZEHR, Howard. The Little Book of Restorative Justice..., 21 s.

nejspravedlivějšího a nejefektivnějšího řešení a to i v případě, kdy účastníci sporu nechtějí za řešení sporu převzít odpovědnost. Některé případy také mohou být příliš složité nebo závažné, aby je řešili účastníci, například prostřednictvím pouhých dialogů. Proto je nezbytné, aby byl systém trestního práva flexibilní a byl schopen reagovat na jednotlivé trestné činy za použití vícero konceptů trestní politiky.²⁸

29

2.2 Historický exkurz

Koncept restorativní justice existoval již ve starých kulturách, dávno před našim letopočtem. V dobách před vznikem moderních států byl zločin považován za soukromý spor mezi obětí a pachatelem a bylo na něj reagováno způsoby, které odpovídají spíše konceptu restorativní justice, tedy s důrazem na nápravu a usmíření.³⁰ V řadě starých kultur existovala respektovaná pozice „vyjednávачe“, který se postupně setkával se stranami sporu a snažil se o jeho vyřešení nenásilnou cestou.³¹ Postupně, s rostoucím vlivem panovníků a církve, však tento koncept ustupoval do pozadí. Rozhodující odklon od konceptu restorativní justice nastal s normanským dobytím velké části Evropy na konci raného středověku, v 11. století. Spáchání zločinu začalo být v tomto období považováno za porušení věrnosti panovníkovi a bylo považováno za zločin spáchaný na panovníkovi, nikoliv na skutečné oběti. Panovník za pomoci tohoto konceptu autoritativního trestání dokázal posílit jeho vliv a ovládnout jeho lid. To pro něj bylo stěžejní vzhledem k neustále se zvětšujícímu území, které ovládal.³² Na restituci obětem zločinů nezbylo místo, neexistoval ani prostor pro reintegraci odsouzeného pachatele, ten musel být nezbytně vyloučen ze společnosti.³³ Také církevní představitelé patřili k těm, kteří se snažili zajistit svou moc prostřednictvím retribučního postihu. Kanonické právo, zkonstruované pod vlivem znovuobjeveného římského práva v Bologni ve 12. století našeho letopočtu, položilo

²⁸ ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice..., s. 39-40.

²⁹ ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice..., s. 40.

³⁰ ZERNOVA, Margarita. *Restorative justice, Ideals and Realities*. 1. vydání. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007, s. 16.

³¹ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 31.

³² BRAITHWAITE, John. *Restorative justice and responsive regulation...*, s. 5.

³³ KURY, Helmut, STRÉMY, Tomáš. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky..., s. 26.

základy státních zákonů, které posunuly trestní právo od restorativního rámce. Byla to právě církve, která zavedla trestní stíhání jako ústřední institut k prosazování své vůle a potlačování kacířství. Tvrdé tresty, ukládané církevními institucemi byly ospravedlněny, protože zločin neměl být páchan proti oběti, ale proti morálnímu řádu církve, jehož respektování bylo považováno za mnohem důležitější, než lidský život.³⁴

Důležitým impulzem pro „znovuobjevení“ principů restorativní justice byla nastalá krize retributivního modelu trestní politiky, reprezentovaná hojným využíváním nepodmíněného trestu odnětí svobody, v druhé polovině 20. století. V průběhu tohoto období docházelo k značnému nárůstu kriminality, která rostla jednak z důvodu rostoucího počtu páchaných trestných činů, ale také z důvodu rozšíření rozsahu kriminalizace obyvatel. Mnozí z řad obyvatel v reakci na tento jev volali po zpřísnění sankcí a míry uvěznění. Jejich volání bylo nakonec skutečně vyslyšeno, následkem čehož došlo k výraznému zvýšení vězeňské populace. Oběti trestných činů navíc dostávali téměř nulovou satisfakci. Víceero kriminologů v reakci na tento jev poukázvalo na skutečnost, že takový to přístup k trestání je neefektivní a znemožňuje opětovné začlenění odsouzených pachatelů do společnosti. V důsledku toho se do popředí se začalo dostávat téma trestní politiky a kritické reflektování její účinnosti a na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století začalo docházet k rozsáhlým reformám trestní justice, včetně zavedení prvních alternativních trestů.³⁵

V sedmdesátých letech 20. století vzniklo nejprve v Kanadě a poté ve Spojených státech amerických hnutí, které si vzalo za cíl prosazovat nové principy uplatňování trestní spravedlnosti. Inspirací pro vznik těchto tendencí byly zejména duchovní tradice původních obyvatel, nebo zvyklosti některých křesťanských komunit.³⁶ K prvnímu skutečně restorativnímu řešení trestného činu, konkrétně trestného činu vandalství, došlo v roce 1974 ve městě Elmira, v provincii Ontario. Dva mladiství pachatelé tehdy na návrh pracovníka, který pracoval pro místní církevní organizaci, navštívili všechny poškozené, kterým se osobně omluvili a s pomocí pracovníka (a s vědomím soudu) dojednali způsob nápravy. Soud na základě zprávy pracovníka uložil oběma mladistvým pouze podmíněný trest. Byl to tedy první doložený případ mediace, dnes známý jako Elmira Case. Během následujících let hnutí restorativní justice začalo významně ovlivňovat trestní systémy a trestní politiku v mnoha zemích různých kontinentů. V osmdesátých a devadesátých letech 20. století se v západní Evropě začala praktikovat mediace mezi pachatelem a obětí a ke

³⁴ BRAITHWAITE, John. *Restorative justice and responsive regulation...*, s. 5.

³⁵ LUBELCOVÁ, Gabriela. *Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti...*, s. 76 - 78.

³⁶ KRACÍK, Martin. *Restorativní justice a její programy...*, s. 32.

konci 20. století začalo také vícero států východní Evropy aplikovat programy restorativní justice.³⁷

Do českého trestního práva začaly poprvé pronikat myšlenky restorativní justice v druhé polovině devadesátých let 20. století.³⁸ Jedním z průkopníků zavádění prvků restorativní justice do trestního práva byl Pavel Šámal.³⁹ K 1. lednu 1994 nabyla účinnosti novela trestního řádu č. 292/1993 Sb., na základě které byl do trestního řádu v ustanovení § 307 až § 308 zakotven institut podmíněného zastavení trestního stíhání. K 1. září 1995 nabyla účinnosti novela trestního řádu č. 152/1995 Sb., prostřednictvím které byl ustanovením § 309 až § 314 trestního řádu zakotven institut institut narovnání. Při jejich zavádění bylo přihlédnuto k doporučení Rady Evropy č. R 87(18) ze dne 17. září 1987.⁴⁰ Za největší průlom v oblasti restorativní justice v České republice lze považovat přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2001. Přijetí tohoto zákona předcházela myšlenka začlenit prvek sociální práce s pachatelem do systému trestní justice.⁴¹ Významným mezníkem pak bylo i přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 25. června 2003, který se nese v silně restorativním duchu, nebo zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v roce 2009, který přinesl do trestněprávní politiky řadu nových institutů, které v sobě nesou restorativní prvky.⁴² Za zmínku stojí i zakotvení institutu dohody o vině a trestu v ustanovení § 175a až § 175b trestního řádu, na základě novely trestního řádu č. 193/2012 Sb účinné od 1. září 2012.

2.3 Principy restorativní justice

I přesto, že jsou principy restorativní justice mnohými autory v odborné literatuře často zmiňovány, považuji za důležité je rozvést i v této diplomové práci. Jsou to totiž právě principy, které nastavují mantinely, ve kterých se poskytovatelé služeb restorativní justice mohou při výkonu restorativních programů, ale i v rámci celého trestního řízení a mimo něj pohybovat. Mezi principy restorativní justice patří:

³⁷ 1. KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 32.

2. LUBELCOVÁ, Gabriela. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti..., s. 61.

³⁸ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 32.

³⁹ HULMÁKOVÁ, Jana. Využití mediace v trestním řízení. In: GŘIVNA, Tomáš (ed.). *Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 69 – 78.

⁴⁰ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013, 271 s.

⁴¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. 387 - 388 s.

⁴² ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 37 s.

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník.

Odškodnění obětí trestných činů jako prioritá restorativní justice

V rámci konceptu restorativní justice je kladen důraz primárně na zájmy a potřeby obětí trestných činů. Trestný čin je dle tohoto principu chápán zejména jako konkrétní újma, která byla způsobena oběti.⁴³ Potrestání pachatele není stěžejní, prioritou je uzdravení oběti a náhrada škody oběti podle její potřeby.⁴⁴

Aktivní participace zainteresovaných stran na řešení trestní věci

Restorativní model trestní justice dle tohoto principu klade důraz na vytvoření a uchování pocitu osobní síly a pocitu kontroly oběti, a to jak při řešení trestní věci, tak i po jejím vyřešení. Toho lze dosáhnout za předpokladu, že je oběti trestného činu umožněno se aktivně podílet na řešení trestné činnosti.⁴⁵ Také pachateli a zasažené komunitě má být umožněno zapojit se do řešení problému.⁴⁶

Navrácení věcí do pořádku

Navrácení věcí do pořádku má dvě dimenze:

1. Pozornost věnovaná potřebám vzniklým spácháním trestného činu.
2. Pozornost věnovaná potřebám vztahujícím se k příčině trestného činu.⁴⁷

S tímto principem souvisí skutečnost, že restorativní justice se soustřeďuje nejen na potřeby oběti, ale také na potřeby komunity zasažené trestnou činností a na potřeby samotného pachatele.⁴⁸

Maximalizace dobrovolné spolupráce a minimalizace nátlaku

Snaha o maximalizování dobrovolné účasti je projevena v nutnosti získat souhlas pachatele ještě před samotným zahájením procesu restorativní justice a ještě před kontaktováním osoby, která se nachází v postavení oběti. Poté musí také oběť, má-li být do procesu zapojena, nezbytně udělit souhlas, který může ona i pachatel trestného činu kdykoliv v průběhu procesu

⁴³ LUBELCOVÁ, Gabriela. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti..., s. 81.

⁴⁴ LIEBMANN, Marian. *Restorative Justice: How it Works*. 1. vydání. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007, 26 s.

⁴⁵ ŠIMOVCĚK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restoratívnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osob. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník príspevkov z medzinárodnej v konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 130.

⁴⁶ ZEHR, Howard. Úvod do restoratívnej justice..., s. 17.

⁴⁷ ŠIMOVCĚK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restoratívnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osob..., s. 137.

⁴⁸ STRÉMY, Tomáš a kol. *Restoratívna justícia*. 1. vydání. Praha: Leges, 2015, 83 s.

odvolat.⁴⁹ Je důležité, aby byl souhlas informovaný a aby byly strany obeznámeny s povahou procesu a jeho možných následcích a důsledcích včetně toho, jaký dopad bude mít restorativní proces na budoucí trestní stíhání.⁵⁰

Porušení práva vytváří závazky a povinnosti

Pachatelé trestného činu vzniká závazek přijmout odpovědnost za jeho protiprávní jednání a učinit kroky směřující k náhradě škody, a to jak v konkrétní, tak v symbolické rovině. Přijetí odpovědnosti musí být skutečné a pachatel musí přiznat (také sám sobě), že skutek spáchal, nestačí „prostá“ náhrada škody. Spáchání trestného činu nevytváří povinnosti pouze pachatelům, ale také komunitě. Konkrétně je řeč o povinnosti podpory a pomoci obětem a pachatelům trestné činnosti v reintegraci či v uspokojení jiných potřeb.⁵¹

Omluva jako jeden z primárních způsobů náhrady škody

Oběti trestných činů v rámci procesu restorativní justice očekávají omluvu za škody, které jim pachatel spáchaným trestným činem způsobil. V některých případech je také omluva to jediné, co je k náhradě škody možné učinit. Skutečnost, že pachatel spáchání trestného činu doopravdy lituje, může být stěžejním předpokladem pro odpuštění ze strany oběti.⁵²

Výměna informací formou setkání a dialogu

Získání odpovědi na otázky, které má oběť trestného činu, například na otázky typu „*proč právě já?*“, „*proč právě můj dům?*“, „*co se stalo s fotografiemi?*“, může oběti výrazně usnadnit zotavování se z traumatu způsobeného trestným činem. Jediný, kdo oběti může poskytnout odpovědi na tyto otázky, je pachatel.⁵³ Za tímto účelem mohou být prostřednictvím restorativních programů zprostředkovávána setkání obětí a pachatelů trestných činů. V rámci těchto setkání mezi nimi probíhá dialog, který jim dává možnost si vzájemně sdělit potřebné informace a případně dojít k vzájemné dohodě, nebo alespoň k porozumění.⁵⁴

⁴⁹ ŠIMOVČEK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restorativnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osob..., s. 138.

⁵⁰ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018)8 ze dne 3. října 2018, o restorativní justici v trestních věcech.

⁵¹ 1. ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice..., s. 16.

2. ŠIMOVČEK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restorativnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osob..., s. 138 - 140.

⁵² ŠIMOVČEK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restorativnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osob..., s. 140 - 141.

⁵³ LIEBMANN, Marian. *Restorative Justice: How it Works*,... 26 s.

⁵⁴ ŠIMOVČEK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restorativnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osob..., s. 141 - 142.

Důvěrnost

Diskuze uskutečněné v rámci restorativního procesu jsou důvěrné a informace prostřednictvím nich získané by neměly být následně použity bez souhlasu stran.⁵⁵

2.4 Projevy restorativní justice v českém trestním právu

Neexistuje jednotná právní úprava, která by stanovovala podmínky pro praktickou aplikaci přístupů restorativní justice. V některých zákonech ale můžeme více či méně nalézat její projevy.

Zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník (trestní zákoník)

Ačkoliv důvodová zpráva k trestnímu zákoníku užívá pojem „restorativní“ pouze jednou, a to když se vymezuje proti represivním znakům trestního zákona, které považuje za nevyhovující vzhledem k existujícím moderním trendům trestněprávních politik, můžeme v něm nalézt projevy restorativní justice hned na několika místech.⁵⁶

Výrazný projev restorativní justice můžeme nalézt v existenci široké škály alternativních trestů. Alternativní tresty jsou všechny tresty nespojené s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Je však třeba zdůraznit, že i přesto, že spolu alternativní sankcionování a restorativní justice velmi úzce souvisí, nejedná se o synonyma. Přístupy restorativní justice totiž mohou být využity také v kombinaci s trestem odnětí svobody a restorativní justice nezbytně nepředstavuje alternativu k uvěznění.⁵⁷

Mezi alternativní tresty řadíme:

- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem,
- domácí vězení,
- obecně prospěšné práce,
- propadnutí majetku,
- peněžitý trest,
- propadnutí věci,
- zákaz činnosti,
- zákaz držení a chovu zvířat,
- zákaz pobytu,

⁵⁵ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018)8 ze dne 3. října 2018, o restorativní justici v trestních věcech.

⁵⁶ ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 37 s.

⁵⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty...*, 23 s.

- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,
- ztráta vojenské hodnosti,
- vyhoštění.⁵⁸

To, čemu je nezbytné věnovat pozornost je, jakým způsobem alternativní trest přispívá k naplňování restorativních principů a cílů. Alternativní tresty mohou být považovány za projev restorativní justice pouze tehdy, pokud vedou pachatele k přijetí odpovědnosti za způsobenou škodu a přispívají k uzdravení újmy na straně oběti a dotčené komunity. Je třeba vždy individuálně zkoumat, zda je daný trest s uvedenými s uvedenými cíli spjat, či nikoliv.⁵⁹

V § 55 odst. 2 trestního zákoníku je vyjádřena zásada subsidiární povahy trestu odnětí svobody, podle které je možné u trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let⁶⁰, uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Toto ustanovení je dalším a velice významným projevem restorativní justice v trestním zákoníku. Vyjadřuje myšlenku, že ochranu společnosti je třeba zabezpečit především mírnějšími trestními prostředky, a je vyjádřením snahy minimalizovat negativní vlivy vězeňského prostředí a snahy nevytrhávat pachatele z jeho přirozeného prostředí, do kterého se může zpátky jen obtížně reintegrovat.⁶¹

Zásada zohlednění zájmu poškozeného, vyjádřená v ustanovení § 38 odst. 3 trestního zákoníku, je dalším důležitým projevem restorativní justice. Dle tohoto ustanovení se při ukládání trestních sankcí přihlédne i k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem. Je obecně známo, že uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody ztěžuje, nebo dokonce znemožňuje rychlou náhradu škody způsobenou trestným činem poškozenému. Řešením proto může být například uložení vhodného alternativního trestu, který pachateli neznemožní nahradit škodu, díky čemuž se zohlední zájem poškozeného.⁶²

Upuštění od potrestání dle § 46 an. je dalším institutem reprezentujícím koncept restorativní justice. Umožňuje soudu v trestním řízení vedeném pro přečin vyslovit vinu pachatele, ale zároveň mu neuložit žádný trest. Uplatňuje se v případech, kdy pro ochranu

⁵⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁹ ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 41 s.

⁶⁰ Přečiny.

⁶¹ KALVODOVÁ, Věra. Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 105.

⁶² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶² KALVODOVÁ, Věra. Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání?..., s. 105

společnosti a nápravu pachatele stačí projednání věci v trestním řízení a není zapotřebí uložení trestněprávní sankce, například v případě, že pachatel činu lituje a projevuje účinnou snahu k nápravě, je-li to vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a dosavadního života pachatele dostačující. K projevení lítosti obvykle dochází zejména prostřednictvím omluvy pachatele trestného činu vyjádřené směrem k oběti, za současného nahrazení újmy jím způsobené. Dané ustanovení však s tímto výslovně nepočítá a lítost může být projevna i jinými způsoby, například jednostranně směrem k soudu, bez jakékoliv přímé interakce účastníků trestního řízení. Soud je ten, který v daném případě posuzuje, zda je projev dostatečný, či nikoliv. Takové pojetí je z pohledu restorativní justice problematické. Trestní zákoník také umožňuje podmíněně upustit od potrestání za současného uložení dohledu, na kterém se podílí zaměstnanec probační a mediační služby.⁶³

Projevem restorativní justice je také ustanovení § 39 odst. 1 trestního zákoníku, které mimo jiné stanovuje, že soud při volbě druhu trestu a jeho výměry přihlédne kromě závažnosti trestného činu a osobních poměrů pachatele také k jeho postoji k trestnému činu, k chování pachatele po spáchání trestného činu a k jeho snaze nahradit škodu či odstranit jiné škodlivé následky činu. Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestného činu pro budoucí život pachatele.⁶⁴

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Ve světle restorativních principů byl vybudován institut **odklonů**, které zakotvuje trestní řád. Odklony představují odchylku od typického průběhu trestního procesu. Trestní řízení vedené pro přečin v případě uplatnění některého z odklonů nedospěje svého obvyklého konce, nedochází ke klasickému vyslovení viny a k uložení sankce, namísto toho ve většině případů trestní řízení končí zastavením trestního stíhání, někdy dokonce už v přípravném řízení.⁶⁵ Cílem tohoto institutu je mimo zachování procesní ekonomie také vytváření pozitivních vlivů, konkrétně urovnání konfliktu mezi obviněným a poškozeným, ale také dalšími osobami, což ve svém výsledku usnadňuje reintegraci pachatele.⁶⁶

⁶³ 1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů., § 46 an.

2. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 42 s.

⁶⁴ 1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 43 s.

2. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁵ Výjimku představuje schválení dohody o vině a trestu, kde trestní řízení ideálně končí odsuzujícím rozsudkem, který reflektuje výsledek schválené dohody.

⁶⁶ 1. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

2. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 46 s.

Mezi odklony dle trestního řádu řadíme:

- podmíněné zastavení trestního stíhání dle 307 § an.,
- narovnání dle 309 § an.,
- dohoda o vině a trestu dle § 175a an.,
- podmíněné odložení návrhu na potrestání § 179g an.

Stíhání se souhlasem poškozeného dle § 163 an. je dalším příkladem restorativního přístupu trestní justice, jelikož představuje průlom zásady legality a zásady oficiality a řeší konflikt zájmů státu, kterým je zájem na zahájení trestního stíhání, a poškozeného, který má blízký vztah k pachateli a jehož zájmem je, aby dané trestní stíhání zahájeno nebylo.⁶⁷

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Zákon o Probační a mediační službě zakotvil profesionální a institucionalizovanou mediaci mezi obviněným a poškozeným. To je důležitým krokem pro uplatňování restorativní justice v praxi.⁶⁸⁶⁹

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech)

V důvodové zprávě k zákonu o obětech je vyzdvihována potřeba posilování postavení obětí a jejich práv v trestním řízení a je v něm reflektována potřeba zapojení přístupů restorativní justice do trestněprávní politiky. Důvodová zpráva vysvětluje, co je to restorativní program, restorativní proces a restorativní výsledek a odkazuje na Doporučení Rady Evropy o mediaci v trestních věcech, které přineslo definici těchto pojmů jako první.⁷⁰ Konkrétně pak prostřednictvím ustanovení § 4 tohoto zákona došlo k zakotvení restorativních programů do trestního práva, což je z pohledu restorativní justice velice významným přínosem. Významné je také ustanovení § 22 zákona o obětech, které umožňuje obětem trestných činů učinit v kterémkoli stádiu trestního řízení prohlášení o tom, jaké dopady měl trestný čin na jejich život.⁷¹⁷²

⁶⁷ 1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

2. ROZUM, Jan. Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 47.

⁶⁸ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁹ Podrobněji v části 4 této diplomové práce.

⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

⁷¹ 1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 55 s.

2. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁷² Podrobněji v části 4 této diplomové práce.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Soudnictví ve věcech mládeže je motivováno snahou podpořit mladistvého pachatele v přijetí odpovědnosti, k odčinění způsobené újmy a k co největší individualizaci jednotlivých případů. Zákon je ve značné míře protkáno restorativními principy a svou mírou restorativnosti přesahuje trestní řád i trestní zákoník.⁷³ Samotná důvodová zpráva k tomuto zákonu hned v úvodu uvádí, že mladiství pachatelé by měli být stimulováni k převzetí osobní, nikoliv jen formální odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Prostor pro vyjádření svých potřeb a zájmů má kromě oběti dostat také její sociální okolí, včetně sociálního okolí pachatele.⁷⁴ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, stejně jako trestní řád, taktéž poskytuje specifický druh odklonu, kterým je odstoupení od trestního stíhání v řízení o provinění dle § 70 an.⁷⁵ Odklony jsou, jak už je zmíněno výše v této podkapitole, institutem ve kterém se taktéž ve značné míře odráží koncept restorativní justice.⁷⁶

Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o sociálně-právní ochraně)

Zákon o sociálně-právní ochraně a zákon o soudnictví ve věcech mládeže spolu úzce souvisejí a oba jsou také vybudovány na stejných, restorativních principech.⁷⁷

2.5 Základní typy restorativních programů

Po celém světě existuje velké množství modelů restorativních programů, které se od sebe více či méně odlišují. To, co jednotlivé programy odlišuje, je počet a kategorie účastníků a styl facilitace.⁷⁸ V této kapitole se věnuji pouze těm nejnámějším a nejvíce užívaným modelům napříč zeměmi celého světa, včetně České republiky.

Kruhy

Kruhy v současnosti představují určitou formu dialogu, který cílí na dosažení vzájemného respektu, vzájemného konsenzu, vytvoření silnějších vazeb uvnitř komunity a na vytvoření smyslu pro společnou zodpovědnost. Jejich význam spočívá v neformálním hledání nových

⁷³ Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

⁷⁵ Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁶ Podrobněji v části 4 této diplomové práce.

⁷⁷ Podrobněji v části 4 této diplomové práce.

⁷⁸ ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice..., s. 34.

možností. Počet zúčastněných je možné upravovat dle potřeb jednotlivých fází procesu, od malých soukromých a důvěrných kruhů až po velké veřejné kruhy. Umožňují zaměřit se na základní příčiny páchaní trestné činnosti a pomáhají mobilizovat komunitu. Do některých forem tohoto programu se mohou zapojit také zástupci justice, výsledkem pak bývá společné rozhodnutí o řešení trestního sporu.⁷⁹

Konference

Konference představují proces, do kterého je zapojen větší počet účastníků, konkrétně jsou jimi všichni, kteří jsou trestným činem přímo či nepřímo dotčeni a kteří chtějí projednat jakoukoliv otázku, která se k trestnému činu vztahuje. Prostřednictvím rozhovorů, korigovaných facilitátorem⁸⁰, dochází k řešení konfliktů a k nalézání konsenzu. Konference jsou vhodným modelem pro řešení trestné činnosti mladistvých i dospělých pachatelů, a to i v případech závažné trestné činnosti. Jejich výsledkem bývá podepsaná dohoda o náhradě škody. Jednotlivé modely konferencí se od sebe mohou lišit podle toho, kolik účastníků je do procesu zapojeno, kdo může být facilitátorem konference, jakým způsobem dochází k uzavření dohody a kdo tyto dohody schvaluje.⁸¹ Nejznámějším modelem konferencí jsou rodinné skupinové konference, původně rozvíjené na Novém Zélandě, kde tento model představuje jádro právní úpravy soudnictví ve věcech mládeže.

Mediace

Mediace je nejvyužívanější program restorativní justice. Jeho cílem je zprostředkovat osobní setkání mezi obětí a pachatelem trestného činu, a to za účasti nestranné osoby – mediátora, které by mělo vyústit k dosažení vzájemného konsenzu na tom, jak danou situaci řešit a k náhradě způsobené újmy.

⁷⁹1. VRÁBLOVÁ, Miroslava. Modely restorativnej justice v Európe. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 100 – 101.

2. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restoratívni prístupy pri řešení trestné činnosti...*, 135 - 136 s.

3. ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice..., s. 34.

4. KRACÍK, Martin. Restoratívni justice a její programy..., s. 35.

⁸⁰ Facilitátor je odborník pro vedení diskuze.

⁸¹1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restoratívni prístupy pri řešení trestné činnosti...*, 135 s.

2. VRÁBLOVÁ, Miroslava. Modely restorativnej justice v Európe..., s. 99.

3. KRACÍK, Martin. Restoratívni justice a její programy..., s. 34 - 35.

3. Mediace v trestním řízení jako nástroj restorativní justice

Mediace, jakožto mimosoudní metoda řešení sporů je proces, v rámci kterého strany spolupracují na řešení svých sporů vznikajících v nejrůznějších oblastech práva. Specifickou formou mediace je pak právě mediace v trestním řízení. Cílem následující kapitoly je nejprve vysvětlit, co je to mediace, jaké jsou její principy, a poté vysvětlit, co je to mediace v trestním řízení a zasadit ji do kontextu restorativní justice, jejímž hlavním nástrojem je.

3.1 Pojem mediace

Mediace je dobrovolný a stranami kontrolovaný proces řešení sporů a konfliktů, při kterém mediátor usiluje o dosažení dohody mezi stranami a který může vést k vyřešení sporu mimo soudní systém. Mediace je využívána v různých oblastech práva, například v rámci rodinných sporů, obchodních sporů, pracovních sporů, nebo sporů v rámci trestního práva. V průběhu mediace se mediátor snaží vytvořit prostředí, které stranám umožňuje se svobodně vyjádřit, porozumět svým potřebám a zájmům, a společně hledat možnosti a řešení, která by vyhovovala oběma stranám. Mediátor nepřijímá rozhodnutí nebo vynucuje řešení, ale spíše usměrňuje komunikaci mezi stranami a pomáhá jim k dosažení dohody.

Co se týče definic mediace, L. Holá ve své publikaci s názvem *Mediace v teorii a praxi* přichází s pojetím, které rozděluje definice mediace dle toho, zda vyzdvihují strany sporu jako zdroje řešení konfliktu, nebo zda kladou důraz spíše na roli mediátora, jako řešitele konfliktu⁸². Příkladem skupiny definic, vyzdvihujících strany sporu, je například definice v pojetí K. Scanlon a H. Erickson, která zní: „*Mediace umožňuje stranám nejlépe pochopit spor a jeho důsledky. Umožňuje jim plně se zapojit do řešení dohodnutím jeho podmínek, na rozdíl od rozhodnutí soudce nebo poroty, kde je vždy jen jeden vítěz*“⁸³. Jako příklad druhé skupiny definic, kladoucích důraz na roli mediátora⁸⁴, je možno uvést například definici A. Bevana: „*Mediace je využití třetí osoby k pomoci lidem v konfliktu s cílem dosáhnout dohody, které by bez její pomoci dosáhnout nedokázali*“⁸⁵.

⁸² HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2011, 52 s.

⁸³ SCANLON, M., Kathleen, ERICKSON, T., Helena. *Patent mediation: better solutions for business*. 1. vydání. New York: International Institute for Conflict Prevention and Resolution, 2004. 4 s.

⁸⁴ 1. Do skupiny definic mediace kladoucích důraz na roli mediátora patří například definice v pojetí L. Holé v publikaci: ⁸⁴ HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi*...52 s

2. Do skupiny definic mediace kladoucích důraz na roli mediátora patří například definice uvedená v: Zákon č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

3. Do skupiny definic mediace kladoucí důraz na roli mediátora patří například definice dle C. Menkel, uvedená v publikaci: MENKEL-MEADOW, Carrie. Introduction. In: MENKEL-MEADOW, Carrie (ed.). *Mediation, Theory, Policy and Practice*. New York: Routledge, 2018, introduction.

⁸⁵ BEVAN, H., Alexander. *Alternative dispute resolution: a lawyer's guide to mediation and other forms of dispute resolution*. 1. vydání. Londýn: Sweet and Maxwell, 1992. 18 s.

3.2 Principy mediace

Níže uvedené principy představují základní zásady, které je nezbytné respektovat, aby byl proces mediace férový, vyvážený a efektivní. I přesto, že jsou v odborné literatuře opakovaně zmiňovány, je nezbytné je připomenout i v této diplomové práci, jelikož nastavují mantinely, ve kterých je možné se v rámci procesu mediace pohybovat.

Dobrovolnost a svoboda rozhodování

Účast na mediaci je ze své podstaty dobrovolná, jelikož v případě, že by u jedné ze stran dobrovolná nebyla, mediace by ztratila řadu výhod, které při řešení konfliktu poskytuje, například by se snížila šance na vyřešení konfliktu či stabilitu samotné mediační dohody.⁸⁶ Je sice pravdou, že v některých případech může jedna ze stran přistoupit k mediaci, protože je to od ní vyžadováno (například jí to nařídil soudce, nebo je k mediaci „nucena“ přistoupit na základě mediační doložky), musí však být zachováno její právo od mediačního stolu odejít.⁸⁷

Důvěrnost a důvěra

Důvěrnost je charakteristikou procesu mediace. Informace uvedené v průběhu mediace zůstávají důvěrné a není možné je zveřejnit, pokud se na tom strany nedohodnou. Princip důvěrnosti je úzce protkán s povinností mlčenlivosti mediátora, která je zakotvena v ustanovení § 9 zákona o mediaci.⁸⁸ Důvěra je charakteristikou vztahu mezi účastníky mediace. Rozlišujeme důvěru v mediátora a důvěru mezi stranami sporu.⁸⁹

Změna soupeření na spolupráci a hledání nových možností

Změna soupeření na spolupráci je předpokladem pro úspěšnou mediaci a je-li úspěšná, je také jejím výsledkem.

Orientace na budoucnost

Popisování minulých událostí může někdy přinést nové informace a jedné ze stran dočasnou úlevu, na druhou stranu však také může vést ke zhoršení napětí s k eskalaci hádek.

⁸⁶1.PLAMÍNEK, Jiří. *Mediace: nejúčinnější lék na konflikty*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013, 62 s.

2.European e-Justice Portal. *Mediation: Principles and stages* [online]. 2020. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/383/EN/principles_and_stages.

⁸⁷1.HOFFMAN, David, A. *Ten Principles of Mediation Ethics* [online]. Dostupné z: <https://www.mow.uscourts.gov/sites/mow/files/Ten-Principles-Mediation-Ethics.pdf>.

2. POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlépeší je domluvit se, aneb, Průvodce mediačním procesem*. Praha: Alfom, 2013. 56 s.

⁸⁸ POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlépeší je domluvit se...*, 58 s.

⁸⁹1. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 54 - 55 s.

2.European e-Justice Portal. *Mediation: Principles and stages* [online],...

Proto mediace usiluje o to, aby se strany soustředily zejména na to, co se děje v současnosti a zaměřily se na to, co by mohlo fungovat lépe v budoucnosti.⁹⁰

Pochopení odlišností

Při mediaci nejde ani tak o souhlas, jako o pochopení a porozumění.⁹¹ Je důležité, aby obě strany sporu dokázaly nahlédnout na situaci z pohledu toho druhého. Účastník nemusí s v minulosti nastalým chováním druhé strany souhlasit, je však důležité, aby pochopil a porozuměl, proč se tak zachovala, co jí k tomu vedlo a že měla a má své, často odlišné zájmy.⁹²

Nestrannost

Neutralita mediátora je projevena v schopnosti mediátora pomoci nalézt stranám sporu vlastní východisko, aniž by vnucoval své vlastní názory na to, jak by měl být konflikt vyřešen. Mediátor není povinen se z daného případu stáhnout, pokud se ve své mysli přiklání k názoru jedné či druhé strany, pokud však není v kterékoli chvíli schopen vést mediaci nestranně, je povinen od případu odstoupit. Mediátor také nesmí bez souhlasu všech klientů vstoupit do profesního vztahu s jedním z účastníků v záležitosti spojené s případem, nebo v záležitosti s případem nespojené, která by mohla nastolit oprávněné pochybnosti o integritě procesu mediace.⁹³

Převzetí zodpovědnosti

Podle obecných pravidel mediace jsou role stran přiměřeně rozděleny, obě strany sporu jsou odpovědné za způsob řešení konfliktu. Také mediátorovi z mediace plyne určitá odpovědnost. Je totiž odpovědný za dodržování povinností stanovených zákonem, povinností vyplývajících z dohody o mediaci či povinností vyplývajících z profese (respektování etického kodexu mediátorů).⁹⁴ Jeho důležitou povinností a zároveň velkou odpovědností je účastníkům

⁹⁰1. HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017, 93 - 94 s.

2. LIEBMANN, Marian. *Mediation in Context*. 1. vydání. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, 12 s.

⁹¹ ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace: řešení konfliktu prostřednictvím mediátora*. Praha: Portál, 2012, 71 s.

⁹²1. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 57 s.

2. LIEBMANN, Marian. *Mediation in Context...*, 12 s.

3. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace...*, 71 s.

⁹³1. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 57 s.

2. HOFFMAN, David, A. *Ten Principles of Mediation Ethics* [online]...

3. European e-Justice Portal. *Mediation: Principles and stages* [online]...

4. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace...*, 69 s.

⁹⁴ HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů...*, 93 s.

mediačního procesu neškodit.⁹⁵ Mediátor si musí být v okamžiku zahájení jistý, že je mediace vhodná a nepovede ke zhoršení situace.

3.3 Mediace v trestním řízení jako nástroj restorativní justice

Jak už bylo zmíněno v druhé kapitole této diplomové práce, koncept restorativní justice je v praxi uplatňován zejména prostřednictvím restorativních programů. Nejstarším, nejvyužívanějším a nejrozvinutějším restorativním programem je pak právě mediace v trestním řízení. Co se týče definice mediace v trestním řízení, je možné je dělit podle toho, zda kladou důraz na úlohu mediátora jako zdroje urovnání konfliktu, nebo věnují pozornost pouze účastníkům trestního řízení, kteří sami nesou odpovědnost za vyřešení trestní věci. Autorka J. Wynne ve své definici uvádí: „*Mediace mezi obětí a pachatelem je dobrovolný komunikační proces vedený neutrálním mediátorem, který umožňuje obětem vyjádřit své potřeby a pocity a pachatelům přijmout povinnosti a jednat v souladu s nimi*“.⁹⁶ Tato definice patří do skupiny definic kladoucích důraz na úlohu mediátora.⁹⁷ Do druhé skupiny definic, kladoucích důraz zejména na roli stran konfliktu⁹⁸, patří například definice dle M. Umbreita: : „*Mediace mezi obětí a pachatelem je proces, který dává obětem majetkových trestných činů nebo drobných napadení příležitost setkat se s pachatelem těchto trestných činů v bezpečném prostředí s cílem vést pachatele přímo k odpovědnosti a zároveň poskytnout obětem pomoc a odškodnění*“.⁹⁹

Jelikož je mediace v trestních věcech jedním z hlavních nástrojů restorativní justice, podstatná část principů, na kterých je mediace vybudována, se překrývá s principy restorativní justice. Mezi principy restorativní justice, které je možné aplikovat na samotnou mediaci, patří například princip aktivní participace zainteresovaných stran na řešení trestní věci, princip maximalizace dobrovolné spolupráce a minimalizace nátlaku, princip porušení práva a vytváření závazků a povinností, princip omluvy jako primárního způsobu náhrady škody, princip výměny informací formou setkání a dialogu, nebo účast třetí, neutrální strany na řešení problému. V praxi může být obtížné tyto dva instituty odlišit, jelikož jsou si v mnoha ohledech podobné. Existují mezi nimi ale také zásadní rozdíly.

⁹⁵ HOFFMAN, David, A. *Ten Principles of Mediation Ethics* [online],...

⁹⁶ WYNNE, Jean. *Victim-Offender Mediation in Practice*. In: LIEBMANN, Marian (ed.). *Mediation in Context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, s. 126.

⁹⁷ Do této skupiny definic patří také například definice dle M. Liebmann: LIEBMANN, Marian. *Restorative Justice, How It Works*. 1. vydání. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007. s. 73

⁹⁸ Do této skupiny definic patří také například definice ze zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediální službě, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ UMBREIT, S., Mark. *Introduction: Restorative Justice Through Victim Offender Mediation*. In: UMBREIT, S., Mark. *The Handbook of victim Offender Mediation*. San Francisco: Publishers, 2001, introduction.

Restorativní přístupy jsou aplikovatelné i v případech, kdy pachatel není zatčen, nebo kdy kterýkoliv účastník konfliktu není ochoten nebo schopen kontaktu.¹⁰⁰ Jako příklad je možné uvést aplikaci restorativních přístupů při ukládání alternativních trestů, nebo poskytování odborné pomoci obětem trestných činů. V případě provádění mediace je vždy nezbytná nějaká forma vzájemné komunikace pachatele a oběti trestného činu. Zatímco mediace se zabývá zejména otázkou, jak dosáhnout pro obě strany přijatelné dohody, restorativní justice jako taková usiluje o nápravu trestným činem narušených vztahů širšího okruhu osob, a také o zamezení vzniku další újmy. Jelikož je restorativní justice zastřešujícím institutem, zahrnuje mnoho nástrojů, pomocí kterých je možné identifikovat a efektivně a flexibilně reagovat na celou škálu potřeb osob zasažených trestným činem, ať už jde o potřeby obětí trestných činů, pachatelů, či celých komunit.¹⁰¹ Zatímco mediace nastupuje až v okamžiku, kdy je potřeba reagovat na vzniklý konflikt (tedy na již existující následek), restorativní justice usiluje (kromě uzdravování a odstraňování napáchaných škod) také o odhalování potenciálních hrozeb již v zárodku, ještě před vznikem škodlivých následků.

¹⁰⁰ ZEHR, HOWARD. Úvod do restorativní justice..., s. 7.

¹⁰¹ Restorative services. *What's the difference between restorative practices and mediation?* [online]. [cit. 20. června 2023]. Dostupné z: <https://www.restorativeservices.com/blog/whats-the-difference-between-restorative-practices-and-mediation>.

4. Mediace v trestním řízení v České republice

V návaznosti na předchozí kapitolu, v rámci které došlo k vysvětlení pojmu a principů mediace, se nyní zaměřím na mediaci v trestním řízení v České republice. Konkrétně přiblížím historický vývoj mediace v trestním řízení v českém prostředí a poté se zaměřím na činnost Probační a mediační služby, která je hlavním poskytovatelem mediace u nás. Mediace je poskytována zejména v souvislosti s probíhajícím trestním řízením, díky tomu vykazuje, ve srovnání s mediací v jiných právních odvětvích, jistá specifika. I těmto specifickým bude v této kapitole věnována pozornost. V závěru kapitoly provedu analýzu českých právních dokumentů v oblasti mediace v trestním řízení. Tato analýza je podstatnou částí diplomové práce, jelikož na základě závěrů z ní vyvozených budu v kapitole páté provádět další zkoumání.

4.1 Historický exkurz

Mediace začala pronikat ze Spojených států amerických na území České republiky na počátku devadesátých let 20. století. Toto období symbolizuje pád komunistického režimu a nástup Sametové revoluce, která otevřela dveře novým myšlenkám. Sametová revoluce byla vnímána jako symbol svobody, rovnosti, dobrovolnosti a vlastní občanské a individuální zodpovědnosti za řešení konfliktu – jedná se o hodnoty, které jsou typické také pro mediaci.¹⁰² Know-how o mediaci poskytla poprvé nadace *Partneři pro demokratickou změnu* (Partners for Democratic Change) a okamžitě si získala příznivce z řad akademiků. V roce 1992 vznikla nezisková organizace *České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů*, která poskytla vzdělání v oblasti mediace, připravila materiály v oblasti mediace a přizpůsobila postupy českým podmínkám. V roce 2000 se pak na Slezské univerzitě v Opavě uskutečnila první konference o mediaci, jejímž cílem bylo mimo jiné zhodnocení současného stavu mediace, nastínění pravděpodobného vývoje a ustanovení profesních, etických a vzdělávacích standardů pro mediátory. Konference také mimo jiné poukázala na využití mediace v trestněprávní praxi.¹⁰³

Co se týče vývoje mediace v trestním řízení na našem území, ten se pochopitelně překrývá s vývojem restorativní justice u nás. O mediaci v trestním řízení se začíná poprvé hovořit na počátku devadesátých let 20. století, a to v souvislosti s nově zaváděnou mediační praxí v České republice a v souvislosti s nově vznikajícími úvahami o alternativních způsobech řešení trestních

¹⁰² VEČEŘA, Miloš, URBANOVÁ, Martina. *Interkulturní mediace v sociologickém a právním kontextu*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. 11 s.

¹⁰³ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace...*, 30 - 31 s.

věcí, především prostřednictvím odklonů v trestním řízení.¹⁰⁴ Tyto úvahy se promítly v projektu *Mimosoudní alternativy*, k jehož uskutečnění došlo mezi lety 1991 -1993. Tento projekt probíhal 26 měsíců a zaměřoval se na řešení trestných činů mladistvých obviněných prostřednictvím sjednávání dohody mezi pachatelem a poškozeným. Přesto, že bylo v rámci tohoto projektu mediováno pouze 18 případů, dá se tento projekt považovat za úspěšný, jelikož v 80% případů bylo docíleno dohody.¹⁰⁵ Jednalo se o první experimentální užití mediace v trestním řízení, které nakonec vyústilo v její zakotvení do právního řádu.

Rozvoj mediace v České republice je úzce spojen se vznikem Probační a mediační služby. Vláda České republiky svým usnesením už v roce 1994 uložila ministru spravedlnosti, aby zřídil místa probačních úředníků. Ta byla zřizována od roku 1996 na většině okresních a některých krajských soudech.¹⁰⁶ V roce 2000 došlo k přijetí zákona o Probační a mediační službě, ten se stal účinným v roce 2001 a poprvé zakotvil institucionalizovanou mediaci. Poprvé přišel také s ucelenější definicí mediace, ta je od tohoto roku oficiálně využívána v trestním řízení.¹⁰⁷ Česká republika byla jednou z prvních postkomunistických zemích, která tento restorativní prvek do řešení trestních věcí zavedla.¹⁰⁸

4.2 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba, zřízená zákonem č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, je organizační složkou České republiky a představuje jeden z nejdůležitějších nástrojů při uplatňování modelu restorativní justice. Ve většině států Evropy je probační služba zakotvena zákonem, avšak oblast mediace většinou zůstává v gesci nevládních organizací, které na základě formální spolupráce s justicí poskytují mediační služby. Česká právní úprava oproti tomu představuje výjimku, když zakotvuje právě institucionalizovanou mediaci. Inspirací při tvorbě tohoto zákona byl rakouský model tamější služby, kde je sice Probační a mediační služba soukromou organizací, je ale z velké části financována státem a taktéž zastřešuje jak probaci, tak mediaci.¹⁰⁹

Probační a mediační služba plní ve vztahu k soudům a státním zastupitelstvím významné asistenční úkoly, jako jsou příprava a zajišťování dostatečných podmínek pro uložení některé z alternativních sankcí či opatření, nebo zajišťování podmínek pro uplatňování odklonů

¹⁰⁴ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013, 271 s.

¹⁰⁵ POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlépe je domluvit se...*, 26 s.

¹⁰⁶ ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 11 s.

¹⁰⁷ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace...*, 32 s.

¹⁰⁸ VEČEŘA, Miloš, URBANOVÁ, Martina. *Interkulturní mediace...*, 11 s.

¹⁰⁹ 1. KRACÍK, Martin. *Restorativní justice a její programy...*, s. 38

2. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 28 s.

v trestním řízení. Plnění těchto úkolů zajišťují střediska Probační a mediační služby, která působí v sídlech okresních soudů a podléhají dohledu Ministerstva spravedlnosti.¹¹⁰ Posláním úředníků Probační a mediační služby je práce s pachateli a s oběťmi trestných činů ve všech fázích trestního řízení. V přípravném řízení provádí šetření o tom, zda a jaký z alternativních trestů by byl pro pachatele nejvhodnější, ve vykonávacím řízení pak provádí dozor nad pachateli v souvislosti s plněním soudem uložených alternativních trestů, přiměřených povinností, nebo omezení. Probační úředníci také spolupracují s věznicemi a s odsouzenými v případech, kdy se připravují na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zvláštní péči věnují mladistvým a nezletilým pachatelům. Obětem trestných činů poskytují právní informace a pomáhají jim s uplatňováním jejich práv. Ve vybraných případech pak zprostředkovávají mediaci.¹¹¹

Úředníci Probační a mediační služby mohou být orgány činnými v trestním řízení, konkrétně soudcem, v přípravném řízení státním zástupcem či policejním orgánem pověřeni k tomu, aby se pokusili o provedení mediace, která by mohla vytvořit předpoklady pro uplatnění některého z odklonů. Probační úředník v takovém případě kontaktuje poškozeného a obviněného s návrhem řešit následky trestného činu mediací. Probační a mediační služba může ve vhodných případech provádět mediaci také bez pokynu orgánů činných v trestním řízení, a to z podnětu obviněného a poškozeného. V případě zájmu pak probační úředník zorganizuje společné setkání, s účelem provedení mediace.¹¹² Pro samotné provádění mediace má klíčový význam dokument s názvem „*Metodický standart činnosti Probační a mediační služby*“, ze kterého úředníci probační a mediační služby jakožto mediátoři vychází.¹¹³

4.3 Specifika procesu mediace v trestním řízení

Přesto, že má mediace v trestním řízení určitá specifika, je vybudována na stejných principech, které charakterizují soukromoprávní mediační proces. Mezi ně patří například dobrovolnost, důvěrnost, nestrannost a neutralita mediátora.¹¹⁴ Proces je naopak specifický například úlohou Probační a mediační služby, která uskutečňuje mediaci z pravidla paralelně s probíhajícím trestním řízením, tato provázanost pak bývá často důvodem pro omezený časový

¹¹⁰ 1. KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 38

2. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 28 s.

¹¹¹ Probační a mediační služba, *Poslání a cíle Probační a mediační služby* [online]. [cit. 20. června 2023]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>.

¹¹² 1. POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlepší je domluvit se...*, 27 s.

2. HOLÁ, Lenka, HRNČIRÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů ...*, 155 s.

¹¹³ Institut pro restorativní justici, z.s. a Ministerstvo spravedlnosti Slovenskej republiky. *Vstupní zpráva projektu JUSTIN o stavu realizace mediací v trestním řízení v České a Slovenské republice* [online]. 2022. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/04/Zprava-o-mediaci-CR-a-SR-update-1.pdf>

¹¹⁴ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi...*, 329 s.

prostor, který má k poskytnutí mediačních činností k dispozici.¹¹⁵ K přípravě a realizaci mediace totiž dochází zejména v průběhu přípravného řízení. Dalším, na to navazujícím specifíkem je, že strany konfliktu vstupují do procesu s označením „pachatel“ a „poškozený“. Role jsou v průběhu mediace určeny a vina je tušená, výsledky mediace by tedy měly s těmito intencemi korespondovat.¹¹⁶ I přesto je však mediátor povinen respektovat institut presumpce nevinny.

Jedním z cílů mediace v trestním řízení je dosažení mediační dohody, která může mít význam pro výsledné rozhodnutí v rámci trestního řízení. Úspěšná mediace tedy může odlehčit přetíženým soudům a ve svém důsledku také snížit náklady na trestní politiku, či finanční náklady samotných účastníků.¹¹⁷ Současně však přináší i další pozitivní efekty, jako jsou účinná prevence kriminality, nebo pozitivní vnímání celého justičního systému. Primárním cílem mediace v trestním řízení je však dosažení satisfakce pro poškozeného, přičemž on sám rozhoduje o tom, jakým způsobem jí bude dosaženo. Nemusí jít jen o satisfakci materiální, ale i o satisfakci morální.¹¹⁸ Mediace má zpravidla podobu facilitovaného vyjednávání, které je neformální, a přesto, že se zaměřuje na řešení problémů spojených s trestným činem, neprobíhá při něm žádné dokazování.¹¹⁹

Specifika mediace v trestním řízení jsou projevena v některých fázích tohoto procesu. V rámci mediace v trestním řízení je třeba postupovat zvláště obezřetně, a to jak v souvislosti s výběrem vhodných případů k mediaci, tak také v průběhu samotné mediace. Ta totiž může u účastníků prohloubit traumatizaci v případě, že není vedena odborně. Tato specifika jsou rozebrána níže.

Výběr vhodných případů

Základním předpokladem pro započetí mediace je doznání pachatele. V případě, že pachatel trestného činu svou vinu dozná a on i poškozený s mediací souhlasí, je nutné přihlídnout také k dalším kritériím, například zda se oběť a pachatel osobně znají a jak dlouho se znají, nebo jaké jsou jejich motivy pro zahájení mediace. Primárně by stranám mělo jít především o napravení vzájemného vztahu, sekundárně pak může jít o náhradu finanční újmy. Vhodným účastníkem bude téměř vždy prvopachatel trestného činu a mladistvý pachatel.¹²⁰ Pokud takovýto pachatel spáchaného činu upřímně lituje a projevuje snahu po jeho nápravě, existuje vysoký předpoklad pro to, že se takového činu v budoucnu vyvaruje.

¹¹⁵ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., 53 s.

¹¹⁶ HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 187 s.

¹¹⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 416 s.

¹¹⁸ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi...*, 285 – 286 s.

¹¹⁹ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi...*, 281 s.

¹²⁰ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 42.

Na druhou stranu, mezi trestné činy, v rámci jejichž řešení si lze mediaci představit zcela výjimečně, patří například trestných činy spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny, zvláště závažné trestné činy proti životu a zdraví, trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestné činy ve finanční sféře, daňové delikty, trestné činy proti výkonu pravomoci orgánu veřejné moci a úřední osoby nebo trestné činy spáchané z rasových či podobných motivů.¹²¹

Individuální jednání se stranami sporu

V této fázi mediátor kontaktuje obviněného a poškozeného s cílem zjistit, zda mají strany zájem na tom, aby byl jejich konflikt řešen mediací.¹²² Tento první kontakt mediátora se stranami sporu zároveň slouží k předání informací o činnosti Probační a mediační služby stranám sporu, která je pro ně mnohdy zpočátku neznámá.¹²³ Mediátor v rámci tohoto úvodního rozhovoru vysvětluje samotnou podstatu mediace, její principy a jeho roli v tomto procesu. V případě, že obě strany s mediací souhlasí, pozve si mediátor na konzultaci jako prvního obviněného, aby zjistil jeho připravenost převzít zodpovědnost za své jednání. Pouze v případě jeho připravenosti následuje setkání s poškozeným a poté společné setkání pachatele a oběti.¹²⁴

Konzultace s obviněným

Obviněný přichází do střediska Probační a mediační služby, kde popisuje okolnosti, které vedly ke spáchání trestného činu. Mediátor může do vyprávění obviněného vstupovat, jeho úkolem však není zjistit, zda obviněný trestný čin skutečně spáchal, ale příběhu porozumět a pochopit postoj obviněného k celé trestní věci. Mediátor obviněného motivuje, aby uvažoval nad možnostmi nápravy spáchaného činu, obviněný může hovořit také o svých potřebách a zájmech vztahujících se k trestnému činu. Na konci této fáze následuje dojednávání spolupráce mediátora a obviněného a může zaznít nabídka zprostředkování společného setkání. Ta však může přijít pouze v případě, že pachatel vinu uzná a projeví lítost nad spáchaným trestným činem. K samotnému rozhodnutí pak nemusí dojít ihned na úvodní konzultaci a obviněný má dostatek času na to si vše rozmyslet.¹²⁵

¹²¹ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi...*, 278 s.

¹²² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 418 s.

¹²³ KRACÍK, Martin. *Restorativní justice a její programy...*, s. 42.

¹²⁴ 1. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 187 s.

2. LIEBMANN, Marian. *Restorative Justice: How it Works...*, 73 s.

¹²⁵ KRACÍK, Martin. *Restorativní justice a její programy...*, s. 43 - 44.

Konzultace s poškozeným

Úvodní konzultace má oběti poskytnout dostatek informací k tomu, aby mohla učinit rozhodnutí o tom, zda využije mediaci jako způsob řešení sporu s pachatelem trestného činu. Cílem tohoto setkání je nabídnout oběti trestného činu příležitost k aktivnímu řešení jí způsobené újmy. Mediátor se zajímá o to, jak oběť prožívala celou událost trestného činu, jaké následky měl trestný čin pro její život, zda bylo činem poškozeno více lidí (například v jejím blízkém okolí), nebo jaké potřeby oběti vznikly v souvislosti s trestným činem. Nakonec mediátor zjišťuje také to, zda oběť vnímá omluvu pachatele jako důležitou a jak se dívá na možnost přímého setkání s pachatelem trestného činu, případně jaké jsou její představy o náhradě škody. V případě, že oběť trestného činu skutečně možnost mediace zvažuje, má jí být poskytnut dostatečný prostor pro toto rozhodnutí.¹²⁶

Společné setkání pachatele a oběti

Setkání pachatele a oběti je vyvrcholením mnohdy týdny trvajících příprav. Průběh tohoto setkání je pak téměř stejný, jako průběh soukromoprávní mediace. Mediátor však musí brát zvýšený ohled na to, aby vytvořil atmosféru vzájemné důvěry a pocitu bezpečí, která je základním předpokladem pro úspěšnou mediaci mezi pachatelem a obětí.¹²⁷ Mediátor nejprve informuje strany o účelu setkání a seznámí je s pravidly vzájemné komunikace. Oběť a pachatel trestného činu mají během tohoto setkání možnost hovořit o tom, co se z jejich pohledu stalo a jaké to pro ně mělo důsledky. Jako první obvykle hovoří o celé události ze svého pohledu oběť, poté přichází na řadu pachatel trestného činu. Mediátor může v průběhu vyprávění klást doplňující otázky. Je důležité, aby z vyprávění bylo zřejmé, jak oběť trestného činu celou událost prožívala. Primárně díky této zkušenosti si pachatel trestného činu může uvědomit důsledky svého jednání a vyvarovat se dalšího páčání trestné činnosti. Oběť i pachatel trestného činu by nejprve měli komunikovat výhradně s mediátorem, nikoliv mezi sebou. Poté, co je oběti i pachateli poskytnuta možnost vyjádřit svůj pohled na věc, se mediace dostává do fáze rozhovorů, kdy oba začínají hovořit mezi sebou navzájem. Získávají možnost hovořit o svých potřebách a zájmech, o tom, co prožívají, má jim být také poskytnut prostor pro to, aby sdělily, jak konflikt vidí s časovým odstupem a jaké mají představy o možnostech řešení.¹²⁸ Klíčovým tématem je omluva pachatele a jím projevená lítost. Ta je prvním důležitým krokem k odstranění újmy způsobené

¹²⁶ KRACÍK, Martin. Restoratívni justice a její programy..., s. 45 - 46.

¹²⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 419 s.

¹²⁸ HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů...*, 99 - 100 s.

trestným činem a je předpokladem pro posun celé věci k dalším tématům, zejména tématu náhrady škody.¹²⁹

Společného setkání se vždy nemusí účastnit pouze mediátor, oběť a pachatel trestného činu. V úvahu připadá také situace, kdy se do jednání zapojí více osob, například rodinní příslušníci obou stran, či jejich právní zástupci. V případě, že existuje více poškozených či obviněných v rámci jednoho trestního řízení, lze taktéž uspořádat společnou mediaci všech dotčených osob.¹³⁰

Dohoda

V závěrečné fázi mediace dochází ke shrnutí toho, jak se strany rozhodly řešit sporná témata a k čemu během společného setkání dospěly. Poté všichni účastníci mediace společně vypracovávají písemnou dohodu upravující závazky pachatele ve prospěch oběti. Obsahem může být dohoda o náhradě škody ve formě pravidelných splátek, či dohoda o narovnání. V takovémto případě však musí mediátor dbát na to, aby tato dohoda splňovala všechny zákonné požadavky.¹³¹ Strany sporu nemusí nutně dospět k dohodě. V takovém případě může být mediace ukončena dohodou o nedohodě, mediátor může také nabídnout spolupráci v rámci tzv. jiných činností směřujících k urovnání konfliktního stavu.¹³² Může být ukončena také bez dosažení dohody, kdy strany sporu i mediátor na proces mediace rezignují a mediace je ukončena.¹³³

Písemné výstupy z mediace

Mediátor nakonec zpracovává závěrečnou zprávu o výsledku mediace. Tato zpráva je určena státnímu zástupci nebo soudci a jejím obsahem je stručné shrnutí závěrů společného setkání stran. Přílohou bývá také dohoda o náhradě škody, byla-li mezi pachatelem a obětí uzavřena. Mediátor ve zprávě také obvykle doporučuje státnímu zástupci další postup ve věci. Zpráva pak může sloužit jako podklad pro další rozhodnutí, například o užití odklonů.¹³⁴

4.4 Analýza českých právních dokumentů v oblasti mediace v trestním řízení

Prameny právní úpravy mediace můžeme dělit na mezinárodní prameny, vytvářené na půdě OSN, na evropské prameny, vytvářené na půdě Rady Evropy a na půdě Evropské unie a nakonec samozřejmě také na české prameny právní úpravy, přijaté parlamentem České republiky.

¹²⁹1. KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 49 - 50.

2. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 187 s.

¹³⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 418 s.

¹³¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 418 s.

¹³² KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 50 – 52.

¹³³ HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi...*, 129 s.

¹³⁴ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy..., s. 52.

Pro účely této diplomové práce bude tato podkapitola věnována analýze evropských a českých pramenů, s cílem poskytnout přehled o tom, jaký legislativní základ je v České republice vytvořen pro využití mediace v trestním řízení.

Vnitrostátní dokumenty v oblasti mediace

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, probační a mediační služba, kterou tento zákon ustanovuje, představuje jeden z nejvýznamnějších nástrojů pro uplatňování konceptu restorativní justice v České republice a celý tento zákon je vybudován na myšlenkách a principech restorativní justice. V úvodu důvodové zprávy k tomuto zákonu se uvádí že „...státní donucení trestněprávními prostředky je třeba používat pouze tehdy, když neexistuje jiné řešení, jak dosáhnout souladu chování lidí s právem. Proto jsou ve všech státech s rozvinutým demokratickým systémem hledány další cesty, jak nejlépe naplnit účel trestu a trestního stíhání. Účinným prostředkem jsou tzv. odklony a alternativy, které umožňují ukončit trestní stíhání jiným způsobem než uložením trestu, a pokud je nezbytné trest uložit, nabízejí jiné alternativní sankce namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody.“¹³⁵. Aby tato myšlenka mohla být uplatňována v praxi, byla tímto zákonem zřízena Probační a mediační služba. Pro účely této kapitoly se budu zabývat pouze mediací, nikoliv probací.

Ustanovení § 2 odst. 2 definuje mediaci jako: „Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující ke urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem podezřelého nebo obviněného a poškozeného.“¹³⁶. Ustanovení § 4 poté stanovuje celou škálu činností Probační a mediační služby. Co se týče činností majících vztah k mediaci, nejvýznamnější je ustanovení § 4 odst. 2 bod b), který stanovuje, že činností Probační a mediační služby je zejména vytváření předpokladů pro to, aby věc mohla být projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, a předpokladů pro projednání a uzavření dohody mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným o náhradě škody nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nebo dohody o narovnání. V ustanovení § 4 odst. 7 jsou stanoveny podmínky pro provádění úkonů mediace, konkrétně se v něm uvádí: „Probační a mediační služba vykonává svou působnost v případech stanovených zákonem nebo na základě pověření orgánů činných v trestním řízení. Před zahájením trestního stíhání provádí Probační a mediační služba v rámci své působnosti úkony pouze na základě pověření orgánu činného v trestním řízení. Po zahájení trestního stíhání může ve vhodných případech provádět úkony mediace i bez pověření orgánu činného v trestním řízení, a to zejména z podnětu obviněného a poškozeného;

¹³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě, s. 1.

¹³⁶ Zákon č. 257/2000 Sb., Zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

*o tom neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že se věc k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude.*¹³⁷

Dle Šachové je poslední věta, část za středníkem tohoto ustanovení, pojednávající o souhlasu orgánu činného v trestním řízení k předání k mediaci poněkud problematická, jelikož situace v ní předvídaná nenavazuje na procesní úpravu. Trestní řád neobsahuje žádné ustanovení o předání k mediaci a nezná ani pojem mediace, proto dle Šachové neexistuje žádný právní podklad pro právo orgánů činných v trestním řízení rozhodnout, že se mediace provádět nebude. V důvodové zprávě k tomuto zákonu je uvedeno, že předmětné ustanovení odkazuje na Doporučení Výboru ministrů č. R. (99)19, o mediaci v trestních věcech. V tomto doporučení je v čl. 9 stanoveno, že rozhodnutí o postoupení věci k mediaci a hodnocení výsledku mediačního procesu má být přenecháno orgánům činným v trestním řízení.¹³⁸ Toto doporučení však také počítá s ustanovením mediace jako institutu trestního řízení, v České republice ale na legislativní úrovni neexistuje provázanost mediace a trestního řízení. Poslední věta ustanovení § 4 odst. 7 je proto dle Šachové obsoletní a není možné ji v praxi naplnit.¹³⁹ Na druhou stranu, dle dokumentu s názvem *Pravidla a standardy probační a mediační služby*, vydaného Probační a mediační službou, má pracovník Probační a mediační služby respektovat rozhodnutí a pokyny orgánů činných v trestním řízení a jeho úkolem je s těmito orgány spolupracovat.¹⁴⁰ Přesto daná část ustanovení skutečně na žádnou platnou právní úpravu nenavazuje a *de iure* může Probační a mediační služba rozhodnout o provedení mediace sama.

Hlava II a hlava III tohoto zákona se poté zabývá zejména organizační a personální stránkou Probační a mediační služby, například postavením úředníků Probační a mediační služby, předpoklady pro jejich výkon funkce, či jejich právy a povinnostmi, nebo státní správou Probační a mediační služby, kterou vykonává ministerstvo spravedlnosti.¹⁴¹ Co naopak v tomto zákoně nenalezneme, jsou například podrobnější pokyny pro to, jak provádět mediaci, nebo konkretizaci toho, u jakých typů trestných činů je mediace vhodná či nevhodná.

Zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník (trestní zákoník)

Přesto, že pojem mediace není v trestním zákoníku nikde výslovně uveden, může mít mediace v trestním řízení vliv na rozhodování soudu o druhu či výměře trestu ukládaného v souvislosti s jakýmkoliv trestným činem. Ustanovení § 39 odst. 1 trestního zákoníku pojednává

¹³⁷ Zákon č. 257/2000 Sb., Zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě, s. 8.

¹³⁹ ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 57 s.

¹⁴⁰ Probační a mediační služba. *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti*. [online]. 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf

¹⁴¹ Zákon č. 257/2000 Sb., Zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

o možnosti soudu přihlídnout při stanovení druhu trestu a jeho výměry mimo jiné také k chování pachatele po činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit následky trestného činu, dále pojednává také o možnosti přihlídnout k postoji pachatele k trestnému činu v průběhu trestního řízení, k tomu, zda sjednal dohodu o vině a trestu, nebo například prohlásil svou vinu. V případě, že pachatel po spáchání trestného činu a v průběhu trestního řízení projeví účinnou snahu po nápravě, například projeví zájem řešit danou situaci právě prostřednictvím mediace, a na základě proběhnuté mediace dojde k uzavření dohody o náhradě škody, může soudce ve svém rozsudku tuto okolnost zohlednit.¹⁴² Za zmínku stojí také ustanovení § 46 an. pojednávající o upuštění od potrestání. Lítost pachatele je totiž jedním z předpokladů pro to, aby soud od potrestání upustil, i v tomto případě si proto lze představit, že takovému rozhodnutí bude předcházet právě účinně provedená mediace.¹⁴³

Zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)

Ačkoliv ani v trestním řádu není mediace nikde doslovně zmíněna, užití institutů podmíněného zastavení trestního stíhání dle ustanovení § 307 a narovnání dle ustanovení § 309 předpokládá uplatnění probačních a mediačních činností. Z pohledu základních teoretických principů jsou tyto 2 instituty nejvhodnější pro aplikaci mediačních postupů a při jejich zavádění do trestního řádu byla sledována právě myšlenka restorativní justice a zavádění nových, moderních mimotrestních přístupů a alternativních postupů do české trestněprávní politiky. Samotný komentář k ustanovení § 307 trestního řádu, který se věnuje institutu podmíněného zastavení trestního stíhání pak uvádí: „*Argumenty podporující alternativní způsoby řízení jsou proto zejména racionalizace systému trestní justice, řešení konfliktu mezi obviněným, poškozeným a státem, vyvarování se nadměrné stigmatizace obviněného, nalezení a používání méně intenzivních, ale dostatečně efektivních forem státního donucení a v neposlední řadě zabezpečení pomoci oběti poškozené trestným činem*“.¹⁴⁴ Dále komentář k ustanovení § 309 trestního řádu, který upravuje institut narovnání přímo stanovuje, že účelem narovnání není pouze prostá náhrada majetkové škody a urychlení a zhospodárnění trestního řízení, ale urovnání a vypořádání vzájemných vztahů obviněného a poškozeného. Myšlenky v těchto komentářích vyjádřené jdou ruku v ruce právě s myšlenkami restorativní justice a také se samotnou mediací.¹⁴⁵

¹⁴² Zákon č. 40/2009 Sb., Zákon trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴³ Zákon č. 40/2009 Sb., Zákon trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3474 - 3500.

¹⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3507 - 3527.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech)

Zákon o obětech zakotvuje možnost poskytování restorativních programů široké škále subjektů, kterým umožňuje získat akreditaci a následně také dotaci na jejich činnosti. Díky tomu otevírá dveře širší aplikaci konceptu restorativní justice v praxi. V ustanovení § 4 zakotvuje restorativní programy, tedy i mediaci, do trestněprávní politiky. Dle tohoto ustanovení poskytují subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů pomoc za využití některého z restorativních programů. Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů vede Ministerstvo spravedlnosti v elektronické podobě a eviduje v něm osoby oprávněné k poskytování pomoci obětem trestným činů. Hlavním poskytovatelem je Probační a mediační služba, dále jimi na žádost o akreditaci u Ministerstva spravedlnosti dle ustanovení § 48 odst. 1 mohou být také advokáti, kteří souhlasí s poskytováním alespoň v omezeném rozsahu bezplatné právní pomoci zvláště zranitelným obětem, subjekty pro služby psychologického a sociálního poradenství k tomu registrované podle zákona o sociálních službách a další subjekty akreditované k poskytování právních informací a restorativních programů.¹⁴⁶ Ustanovení § 39 odst. 1 dále stanovuje, že takto akreditované subjekty mohou na svou činnost získat dotaci ze státního rozpočtu.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (o soudnictví ve věcech mládeže)

Soudnictví ve věcech mládeže je motivováno snahou podpořit mladistvého pachatele v přijetí odpovědnosti, k odčinění způsobené újmy a k co největší individualizaci jednotlivých případů.¹⁴⁷ Ustanovení § 1 odst. 2, které definuje účel zákona říká, že vůči mladistvému pachateli má být užito takového opatření, jenž přispěje k tomu, aby se mladistvý další protiprávní činnosti zdržel, aby si našel vhodné místo pro uplatnění ve společnosti a aby dle svých možností přispěl k odstranění újmy. Toto úvodní ustanovení vyjadřuje filosofii restorativní justice, ze které zákonodárce při jeho tvorbě vycházel. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nabízí prostor pro uplatnění široké škály alternativních řešení, mezi které patří také mediace. Ta se navíc může uplatnit i po meritorním rozhodnutí soudu pro mládež a lze ji aplikovat i v případech závažnější trestné činnosti.¹⁴⁸ S ustanovením § 1 odst. 2 souvisí také ustanovení § 40, které stanovuje, že

¹⁴⁶ Zákon č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁷ 1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 53 - 54 s.

2. Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁸ HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi...*, 318 s.

policejní orgány, státní zástupci, soudy pro mládež i úředníci Probační a mediační služby spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí, aby posílili výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořili podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí, včas reagovali na potřeby a zájmy mladistvých a poškozených osob i všech dalších subjektů dotčených trestnou činností a také tímto způsobem trestné činnosti zamezovali a jí předcházeli.¹⁴⁹ Ustanovení § 3 odst. 7 tohoto zákona pak akcentuje na uspokojení nároků poškozeného, a to jak náhrady škody, tak i jiného přiměřeného zadostiučinění. Zásada uvedená v tomto odstavci se má v řízení ve věcech mladistvých i dětí mladších patnácti let upřednostňovat přednostně ve všech případech s výjimkou těch, kde zákon výslovně v příslušném ustanovení upřednostňuje jiný účel řízení.¹⁵⁰ Náhrady škody je, stejně jako v případech trestné činnosti dospělých pachatelů, možné dosáhnout taktéž na základě dohody o náhradě škody, uzavřené v rámci procesu mediace, která je u mladistvých pachatelů doporučována a také často realizována.¹⁵¹ S tímto souvisí také ustanovení § 45, podle kterého v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu vždy posoudí vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení (kterými se rozumí odklony), vedoucích mimo jiné k náhradě škody nebo jinému odčinění škodlivých následků činu. Stejně jako podle trestního řádu, i dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou odklony nástrojem, který umožňuje ukončit řízení jiným, alternativním způsobem, aniž by v rámci něj byla vyslovena vina mladistvého a aniž by mladistvému bylo uloženo trestní opatření. Před jejich aplikací je možno zvažovat mediaci, zejména pokud jde o aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání (zakotvené v trestním řádu) a odstoupení od trestního stíhání (§ 70 tohoto zákona).¹⁵²

Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o sociálně-právní ochraně)

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže i zákon o sociálně-právní ochraně vycházejí ze stejných principů, mezi které patří princip výchovného a preventivního působení, individuální přístup, obnovení kvalitních sociálních vztahů, přijetí odpovědnosti za provinění a podpora snahy odčinit škodu způsobenou proviněním. Tyto principy jsou opět odrazem myšlenky restorativní justice.

¹⁴⁹ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: C. H. Beck., 2011, 1 – 7 s.

¹⁵⁰ 1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 53 - 54 s.

2. Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵¹ ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 14 s.

¹⁵² SOTOLÁŘ, Alexander. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: C. H. Beck., 2011, 558 – 570 s.

Ustanovení § 6 tohoto zákona v bodě c) a e) stanovuje, že sociálně-právní ochrana zaměřuje svou pozornost na děti, které spáchaly trestný čin, čin jinak trestný, nebo na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo existuje podezření ze spáchání takového činu. O této skutečnosti bývají orgány sociálně-právní ochrany dětí vyrozuměny Policí ČR. V případě, že se dítě nebo mladistvý stal obětí trestného činu, a pokud ho tato skutečnost svou intenzitou nepříznivě ohrožuje, mají orgány sociálně-právní ochrany dětí nabídnout dítěti i rodičům odpovídající pomoc, minimálně zprostředkováním kontaktů na odbornou podporu a pomoc. V případě, kdy dítě nebo mladistvý naopak spáchal trestný čin, zabývá se tím dle ustanovení § 31 kuratela pro děti a mládež. Kurátor kurately pro děti a mládež se významně podílí na zajištění základního účelu soudnictví ve věcech mládeže, jímž je mimo jiné ochrana dítěte před škodlivými vlivy a předcházení dalšího páchaní provinění. Jeho úkolem je na policejním orgánu nezávisle zjistit skutečný stav věci a volit optimální opatření, například zprostředkovat dítěti, mladistvému či jeho rodiči odbornou pomoc, nebo doporučit mediaci.¹⁵³ Orgán sociálně-právní ochrany dětí při své činnosti postupuje v souladu s orgány činnými v řízení o provinění a co je důležité, také s úředníky Probační a mediační služby, se kterými si vzájemně poskytují informace.

Evropské dokumenty v oblasti mediace

Na půdě Rady Evropy:

Doporučení Výboru ministrů R(99)19, o užití mediace v trestních věcech

Jedná se o první dokument významný nejen pro rozvoj mediace v trestním řízení napříč členskými státy, ale také samotné restorativní justice v Evropě. Toto doporučení z roku 1999 jako první přichází s komplexními pokyny pro členské státy týkající se mediace v trestním řízení. Ve své úvodní části vyjadřuje vědomost vývoje trestněprávní politiky ve členských státech a bere v potaz potřebu posílení aktivní účasti oběti, pachatele a dalších osob na trestním řízení, také klade důraz na naplnění odůvodněných a trestním právem opomíjených potřeb oběti i pachatele. Zdůrazňuje, že oběti mají mít v trestním řízení silnější hlas a že pachatelé mají být podporováni v tom, aby přijali opravdovou odpovědnost za své jednání a snažili se odčinit jeho negativní následky.¹⁵⁴ V článku I. přichází se svou definicí mediace: „...*proces, při němž je oběti a pachatelé*

¹⁵³1. MATOUŠKOVÁ, Ivana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018, 295 – 301 s.

2. Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁴1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. ..., 18 – 19 s.

2. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu. *Průvodce restorativními programy, druhé vydání* [online]. Vídeň: Organizace spojených národů, 2020, s. 19. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp->

*umožněno, pokud s tím dobrovolně souhlasí, aktivně se podílet na řešení záležitostí vyplývajících z trestného činu za pomoci nestranné třetí strany (mediátora)*¹⁵⁵.

V článku II. doporučení vymezuje základní principy mediace, jako je princip dobrovolnosti, princip důvěry, princip všeobecné dostupnosti mediace, autonomie mediace v trestním procesu a co je důležité, princip, podle kterého by mediace měla být dostupná ve všech fázích trestního řízení. S principem dobrovolnosti souvisí také článek IV., který zdůrazňuje nezbytnost informovaného souhlasu stran, mediace navíc nemá probíhat, pokud strany nejsou schopny pochopit její smysl, ať už z důvodu věku či intelektuálních schopností stran. Podle toho samého článku, bodě číslo 9¹⁵⁶, by rozhodnutí o postoupení trestní věci k mediaci, jakož i posouzení výsledku mediačního procesu, mělo být vyhrazeno orgánům činným v trestním řízení.

Článek III. apeluje na členské státy, aby do legislativy zakotvili užívání mediace v trestních věcech takovým způsobem, aby byla funkčně provázána s trestním řízením a aby při poskytování této služby byly respektovány základní procesní záruky (například právo na tlumočníka).

Doporučení v článku V. dále vyzývá k vypracování etického kodexu pro mediátory, který jimi má být při výkonu mediace v trestním řízení respektován, apeluje také na odbornou přípravu mediátorů (ti by měli absolvovat alespoň úvodní školení) a jejich kompetenci, zejména v oblasti řešení konfliktů, pro práci s pachateli trestných činů a znalost systému trestního soudnictví. Dále jsou tímto článkem stanovena další obecná pravidla, například nestrannost mediátora, neveřejnost mediace, nebo efektivní tempo mediace, odpovídajícím specifickým jednotlivého případu. Mediátor má usilovat o zajištění bezpečného a příjemného prostředí v průběhu mediace a k případné mediační dohodě mají strany dojít bez nátlaku a dobrovolně.¹⁵⁷ V rámci tohoto doporučení je zdůrazňováno, že mediace není pouhým nástrojem bez dalšího konceptu, ale vyjadřuje myšlenky, principy a cíle restorativní justice a státy jsou v závěru vyzývány k tomu, aby podporovaly další rozvoj mediace. Na závěr je třeba připomenout, že význam tohoto dokumentu je limitovaný omezenou vynutitelností doporučení jakožto zvolené právní formy.¹⁵⁸

Doporučení Výboru ministrů CM/Rec (2018)8, o restorativní justici v trestních věcech

Tento dokument, přijatý na poli Rady Evropy v roce 2018 v návaznosti na Doporučení Výboru ministrů R(99)19, o užití mediace v trestních věcech, cílí na rozvoj restorativní justice

content/uploads/2022/01/2022_PROHLEDNOUT_PRUVODCE_RESTORATIVNIMI_PROGRAMY_FINAL.pdf.

3. Doporučení Rady Evropy R(99)19 ze dne 15. září 1999, o užití mediace v trestních věcech.

¹⁵⁵ Doporučení Rady Evropy R(99)19 ze dne 15. září 1999, o užití mediace v trestních věcech.

¹⁵⁷ Doporučení Rady Evropy R(99)19 ze dne 15. září 1999, o užití mediace v trestních věcech.

¹⁵⁸ ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 19 s.

v členských státech, na její zapojení do trestněprávní oblasti a vyzývá ke změně pohledu a předefinování hodnot, které v klasickém trestním řízení převládají. Dalším cílem je podnítit vývoj inovativních restorativních přístupů (článek I.). Doporučení v II. článku definuje restorativní justici restorativní přístup. Restorativní justice může být dle tohoto doporučení v závislosti na zemi a podle způsobu, jakým se provádí, označována jako trestní mediace, restorativní konference, kruhy, nebo také jinak, doporučení zároveň přichází s definicí restorativní justice, ve které ztotožňuje restorativní justici s restorativními programy. Článek III. definuje základní restorativní principy, které by měly být do trestněprávní oblasti začleňovány. Mezi základní principy řadí doporučení princip participace účastníka a princip nápravy újmy a mimo těchto principů uvádí řadu dalších.

Doporučení dále zdůrazňuje, že restorativní proces by měl být všeobecně dostupnou službou, která je k dispozici ve všech fázích trestního řízení, bez ohledu na druh a závažnost trestné činnosti. Stejně, jako v případě výše uvedeného doporučení o mediaci, je v tomto doporučení apelováno na členské státy, aby byly v rámci restorativního procesu uplatňovány základní procesní záruky (článek IV.), na to, aby došlo k nastolení funkčního vztahu prostupnosti mezi těmito službami s trestním řízením (článek V.) a na to, aby byla vytvořena etická pravidla a postupy pro výběr, podporu a hodnocení zprostředkovatelů (článek VI.). Co se týče požadavků na zprostředkovatele restorativních programů, ty jsou prakticky stejné, jako požadavky na mediátory uvedené v doporučení o mediaci. Jedná se zejména o odbornou přípravu zprostředkovatelů, kteří musí absolvovat nejen úvodní školení, ale také průběžné, praktické školení během služby, aby si osvojili dovednost řešit konflikty a dovednost pracovat s pachateli, oběťmi, zranitelnými osobami a základní znalosti systému trestní justice.¹⁵⁹

Toto doporučení poskytuje členským státům komplexní návod týkající se využití restorativních programů. I. až VI. článek doporučení svým obsahem nápadně připomíná doporučení R(99)19, o mediaci v trestních věcech, to je odůvodnitelné tím, že mediace v trestním řízení je hlavním restorativním programem a toto doporučení se na ni pochopitelně také vztahuje. Článek VII. zdůrazňuje, že restorativní programy nemusí být realizovány pouze dialogem mezi stranami, ale i jinými způsoby, které jsou v souladu s principy restorativní justice. Co je podstatné, doporučení také připomíná, že restorativní principy a přístupy mohou být využívány nejen v rámci trestního řízení, ale také mimo něj. To je zásadním přínosem tohoto doporučení, jako první totiž opouští ztotožňování restorativní justice s jejími programy a cílí na to, aby její základní

¹⁵⁹ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018)8 ze dne 3. října 2018, o restorativní justici v trestních věcech.

principy byly začleňovány do celé trestněprávní oblasti, do všech fází trestního řízení i mimo něj, ve vztahu k co nejširšímu okruhu osob.¹⁶⁰

Benátská deklarace o úloze restorativní justice v trestních věcech

V prosinci roku 2021 byl na půdě Rady Evropy, na Benátské konferenci, přijat doposud nejmladší dokument v oblasti restorativní justice, Benátská deklarace. Tato deklarace odkazuje na Doporučení Výboru ministrů CM/Rec (2018)8, o restorativní justici v trestních věcech, přičemž opakuje a zdůrazňuje některé jeho klíčové prvky. Deklarace v bodě 8 znovu připomíná potřebu odpovídající odborné přípravy zprostředkovatelů restorativních programů, významným bodem je pak bod 11, ve kterém potvrzuje pozitivní dopad restorativní justice na snížení recidivy, přičemž dokonce poukazuje na možný pozitivní vliv postupů restorativní justice proti radikalizaci jednotlivců. V závěru této deklarace je učiněn apel na to, aby Rada Evropy podporovala a pomáhala členským státům, aby jejich vlády stimulovaly širokou implementaci principů a metod restorativní justice, a to jak vedle trestního řízení, tak jako jeho alternativu, aby podporovali uplatňování restorativní justice ve věcech mladistvých pachatelů a aby restorativní justice byla vyučována v rámci vyššího vzdělávání (bod 15).¹⁶¹

Na půdě Evropské unie:

Směrnice č. 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV (O právech obětí)

Tato směrnice, přijatá v roce 2012 na poli Evropské unie, stanovuje minimální standardy v oblasti práv, podpory a ochrany obětí trestných činů v Evropské unii. Jedná se o právně závazný dokument, který stanovuje požadavky na zapojování programů restorativní justice do trestního řízení. Hned v úvodu této směrnice, konkrétně v bodu 9 preambule, je zdůrazněna individuální rovina trestněprávní věci, když stanovuje, že „*trestný čin je škodlivý pro společnost a zároveň představuje porušení individuálních práv obětí*“. Dále v bodu 46 preambule uvádí některé restorativní programy, mezi které řadí mediaci, kruhy a rodinné skupinové konference. V článku 2 odst. 1 d) přichází se svou definicí restorativní justice, ve které restorativní justici ztotožňuje s jejími restorativními programy. V článku 3 ukládá členským státům povinnost zajistit, aby byly obětem

¹⁶⁰ 1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 21 - 23 s.

2. Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018)8 ze dne 3. října 2018, o restorativní justici v trestních věcech.

¹⁶¹ 1. Benátská deklarace ministrů spravedlnosti ze dne 14. prosince 2021, o roli restorativní justice v trestních věcech.

2. MARDER, D, Ian, ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *How the Venice Declaration Contributes to the International Restorative Justice Framework* [online]. European forum for the restorative justice, [cit. 20. června 2023]. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/how-venice-declaration-contributes-international-restorative-justice-framework>.

od jejich prvního kontaktu s příslušným orgánem poskytnuty informace, mimo jiné také o dostupných službách restorativní justice, v článku 12 pak stanovuje jasné požadavky na to, jak mají být služby restorativní justice poskytovány. Jako příklad je možné uvést požadavek na to, aby služby restorativní justice byly poskytovány pouze v případě, že byl k jejich užití dán informovaný souhlas a pachatel uznal základní skutkové okolnosti případu, přičemž každá dohoda, která je výsledkem daného restorativního programu, musí být uzavřena dobrovolně a může být zohledněna v dalším trestním řízení. Na členské státy je tímto článkem apelováno, aby ve vhodných případech usnadnily zapojování restorativních programů do trestního řízení a pro takové zapojení vytvořily systém jasných podmínek a pravidel. Nakonec v článku 24 apeluje na členské státy, aby osoby poskytující služby restorativní justice byly řádně proškoleny.¹⁶² Tato směrnice nestanovuje žádný konkrétní způsob, jakým by členské státy měly začleňovat restorativní programy do trestněprávní politiky a neuvádí ani údaj o tom, kdo by měl restorativní programy poskytovat. Jejím cílem je pouze vyvinout tlak na členské státy, aby rozvíjely restorativní praxi, v souladu s touto směrnicí a s jí nastaveným legislativním rámcem.

¹⁶² 1. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 19 s.

2. Průvodce restorativními programy (druhé vydání), [online]..., s. 19.

3. Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

5. Analýza mediace v trestním řízení v České republice ve vztahu k současným evropským trendům v oblasti trestní justice

Cílem této kapitoly je, jak napovídá její název, analyzovat mediaci v trestním řízení v České republice ve vztahu k současným evropským trendům v oblasti trestní justice. Již v úvodu prozradím, že současným evropským trendem v oblasti trestní justice je právě restorativní justice. První podkapitola proto bude věnována objasňování skutečností, proč tomu tak je. V závěru této kapitoly pak provedu analýzu využití mediace v trestním řízení v České republice, a to jednak jejího využití v jednotlivých fázích trestního řízení, a poté jejího využití dle závažnosti trestného činu. Tato analýza bude zasazena do kontextu současného evropského trendu – již zmíněné restorativní justice. Konkrétně v této kapitole budu vycházet mimo jiné z poznatků podkapitoly 4.4, ve které jsem analyzovala právě současné evropské dokumenty v oblasti restorativní justice.

5.1 Restorativní justice jako současný evropský trend

V posledních desetiletích se na odborných fórech diskutuje o další budoucnosti trestní justice. Ozývají se stále silnější hlasy, které poukazují na to, že tradiční trestní politika vyčerpala své možnosti a není schopna zabránit růstu kriminality, ani řešit narůstající problémy trestní justice. Mezi tyto problémy patří například přílišné zatížení soudů, nízká účinnost trestů, přeplněnost věznic, nebo nedostatečná ochrana obětí. Na mezinárodním poli od přelomu tisíciletí panuje všeobecný konsenzus na tom, že je potřeba nalézt vhodný teoretický koncept, v rámci kterého by bylo možné tyto problémy překonat.¹⁶³ Reakcí na to má být právě restorativní justice. V průběhu posledních více než dvou desetiletí byla přijata řada právních dokumentů, které podporují zavádění přístupů restorativní justice do trestněprávních politik členských států, a to jak na poli OSN¹⁶⁴, tak co je důležité, také na evropském poli. Každý členský stát Evropské unie v současnosti v nějaké formě restorativní programy užívá a panuje obecný konsenzus na tom, že myšlenky a programy restorativní justice mají být dále rozvíjeny. Tato skutečnost napovídá tomu, že je restorativní justice v současnosti skutečně evropským trendem v oblasti trestní justice. Důkazem k podpoření tohoto tvrzení je i sdělení Evropské komise z roku 2020 s názvem

¹⁶³ KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8.

¹⁶⁴ Například Rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2002/12, o základních principech užití restorativní justice v trestních věcech, Průvodce restorativními programy Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu, Rezoluce Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost č. 27/6, o restorativní justici, Standardní minimální pravidla OSN pro opatření nespojená s odnětím svobody (Tokijská pravidla), Zásady a pokyny OSN č. 67/187 pro přístup k právní pomoci v systémech trestního soudnictví, Deklarace OSN č. 40/34, o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů a pro oběti zneužití moci a další.

„Strategie EU v oblasti práv obětí (2020 – 2025)“. Tento právně nezávazný dokument odkazuje na směrnici O právech obětí a mimo jiné zdůrazňuje, že členské státy musí přijmout vysoce kvalitní normy pro poskytování služeb restorativní justice. Za účelem podpory služeb restorativní justice má do roku 2025 dojít k zajištění financování vnitrostátních organizací a příslušných komunitních organizací na podporu obětí z prostředků Evropské unie.¹⁶⁵ Dalším příkladem je i relativně nedávno konaná Benátská konference ministrů spravedlnosti (2021), jejíž cílem bylo znovu podpořit pokrok v diskuzi o restorativní justici v trestních věcech v rámci Rady Evropy.¹⁶⁶

Odras krize tradiční trestní politiky a restorativní justice jako současného evropského trendu můžeme nalézt také v českém trestněprávním prostředí. Dokument s názvem „Teze trestní politiky“, který byl vypracován na základě odborné diskuse členů interdisciplinární Pracovní skupiny k trestní politice při Radě vlády pro lidská práva, reaguje „na aktuální stav, v němž chybí jasně formulovaná vize české trestněprávní politiky jako celku.“¹⁶⁷ Tento právně nezávazný dokument z roku 2021 usiluje o iniciaci odborné diskuse, která zapříčiní vyvolání změn v systému trestní justice a vězeňství. Dle něj je pro českou trestněprávní politiku „výzvou potřeba širšího prosazování práv obětí a celkové zlepšení jejich postavení či užívání restorativních postupů v trestním řízení“¹⁶⁸ a v jeho 12 bodech přichází s definicí cílů a principů, které mají sloužit jako východiska pro základní hodnotový a principiální rámec, jak pro vytváření trestněprávní legislativy, tak pro aplikační praxi. Všechny tyto body se nesou v silně restorativním duchu.¹⁶⁹

Také samotná důvodová zpráva k trestnímu zákoníku uvádí, že celková koncepce trestního zákoníku zůstává „nadále represivní a nevyhovuje moderním uplatňovaným trendům tzv. restorativní justice“.¹⁷⁰ V důvodové zprávě k zákonu o obětech je zmíněno, že posilování práv obětí, které samo o sobě souvisí s konceptem restorativní justice, je celosvětovým trendem vzniklým v důsledku selhání státu v oblasti ochrany fyzických osob před pachateli trestných činů.¹⁷¹ Důvodová zpráva k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže nakonec zdůrazňuje, že restorativní přístup, který klade důraz na převzetí individuální odpovědnosti mladistvým pachatelem, se v zahraničních analýzách ukazuje jako účinnější, než jednostranně orientovaná paternalistická reakce, která se soustřeďuje mnohem více na minulost a trestný než na budoucnost a apeluje na to, aby se tento přístup, podobně jako v moderních zahraničních právních úpravách (například

¹⁶⁵ Sdělení Komise Evropského parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů COM/2020/258 ze dne 24. června 2020, Strategie EU v oblasti práv obětí (2020 – 2025).

¹⁶⁶ MARDER, D, Ian, ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *How the Venice Declaration Contributes to the International Restorative Justice Framework* [online]...

¹⁶⁷ Sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva. *Teze trestní politiky* [online]. Úřad vlády České republiky, 2021. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/Pro_trestni_politiku/Teze-trestni-politiky_1.pdf/.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník.

¹⁷¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

v Rakousku či Německu), uplatnil také v České republice a napomohl tak rozvoji moderní trestní politiky.¹⁷² Dalším příkladem, dle kterého lze indikovat, že je restorativní justice aktuálním trendem, na jehož rozvoji se stále pracuje, je dokument z dílny Probační a mediační služby České republiky s názvem „*Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*“. V rámci něj jsou po 16 letech fungování Probační a mediační služby formulovány záměry jejího dalšího vývoje, je v něm také zohledněn nejnovější vývoj restorativní justice, včetně právních ustanovení relevantních evropských doporučení.¹⁷³

Přesto, že v rámci odborné diskuze panuje shoda na tom, že restorativní justice je skutečně moderním a efektivním přístupem trestněprávní politiky, je její zakotvení do českého trestního práva stále nedostatečné. Jak vyplývá z podkapitol 2.4 a 4.4, předpisy s pojmem restorativní justice či restorativní program mnohdy vůbec nepracují, a vyjma zákona o obětech se s nimi setkáme pouze v komentářích nebo důvodových zprávách, zákon O probační a mediační službě pak pracuje s pojmem mediace, ale blíže nerozvádí samotnou myšlenku restorativní justice, ani s ní činnost Probační a mediační služby výslovně nespojuje. Tvrzení o nedostatečné restorativnosti trestního zákoníku potvrzuje mimo jiné také výše zmíněná důvodová zpráva k trestnímu zákoníku. Přesto, že čtenář znalý konceptu a principů restorativní justice v právních předpisech onu restorativnost rozpozná, chybí přehledná, konkrétní a komplexní úprava, která by odpovídala úrovni evropských právních dokumentů v oblasti restorativní justice.

Závěrem považuji za nezbytné upozornit, že přesto, že je restorativní justice aktuálním evropským trendem, někteří odborníci, zejména juristicky zaměřeni kriminologové, upozorňují na nebezpečí, které může přinést přílišné uvolnění, nebo opuštění klasických zásad trestního práva a trestního procesu pro ochranu základních lidských práv a svobod a pro ochranu společnosti.¹⁷⁴

5.2 Analýza využití mediace v trestním řízení v České republice

Dle současné platné evropské legislativy má být mediace v trestních věcech dostupná v jakémkoliv případě, bez ohledu na povahu a závažnost trestného činu, ale také v kterékoliv fázi trestního řízení, a mimo něj. Otázka, jejíž zodpovězení si v rámci této kapitoly kladu za cíl zní, zda česká právní úprava, a co je důležité, také praxe, reflektuje požadavky této evropské legislativy? A bez ohledu na výslednou odpověď na tuto otázku, jaké jsou limity pro uplatňování mediace v trestním řízení v České republice?

¹⁷² Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

¹⁷³ Probační a mediační služba. *Koncepce rozvoje probační a mediační služby do roku 2025* [online]. s. 1 Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf

¹⁷⁴ KARABEC, Zdeněk. *Koncept restorativní justice...*, s. 8.

Analýza využití mediace v jednotlivých fázích trestního řízení

Co se týče české právní úpravy, ta výslovně neuvádí žádná pravidla pro využití mediace v jednotlivých fázích trestního řízení. Na základě toho lze vyvodit, že mediaci lze provést v každé fázi trestního řízení, a také mimo něj. Ze samotného zákona o Probační a mediační službě z ustanovení § 4 odst. 2 b) však vyplývá, že mediace má být využívána zejména v případech, kdy může být součástí přípravy podkladů pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení ve věci a přichází v úvahu aplikace některého z alternativních trestů a odklonů v trestním řízení, tedy zejména v přípravném řízení.¹⁷⁵ Mediace je také v odborné literatuře spojována zejména s institutem odklonů, konkrétně s podmíněným zastavením trestního stíhání a s narovnáním, dále potom s odstoupením od trestního stíhání u mladistvého.¹⁷⁶ Tyto instituty bývají často využívány již v rámci přípravného řízení, což napovídá tomu, že i mediační jednání s nimi spojené probíhá právě v přípravném řízení. Podle dokumentu Probační a mediační služby s názvem „Pravidla a standardy probační a mediační činnosti“ mají úředníci Probační a mediační služby vždy usilovat o to, aby mediace započala co nejdříve, zejména v rámci přípravného řízení. To je nezbytné z toho důvodu, aby zůstal zachován dostatečný čas pro její provedení.¹⁷⁷ Úkolem Probační a mediační služby pak má být právě přispívání k naplňování odklonné funkce přípravného řízení. Také podle statistik Probační a mediační služby převážná většina mediací v praxi probíhá v přípravném řízení.

Obecně lze však říci, že mediace není vyloučena v žádné fázi trestního řízení, jelikož bez ohledu na fázi může být psychologickým přínosem. Její užití je možné v rámci řízení před soudem, může být využívána také v souvislosti s řešením náhrady škody v adhezním řízení, nebo ve vykonávacím řízení.¹⁷⁸ Co se týče vykonávacího řízení, mediace v rámci něj zprostředkovaná může probíhat buď v souvislosti s přípravou na podmíněné propuštění, nebo v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem probačního úředníka. Příprava na podmíněné propuštění obnáší spolupráci úředníka Probační a mediační služby a odsouzeného. Úředník může v rámci přípravy kontaktovat poškozené, oběti a případně pozůstalé a je-li to vhodné, navrhnout mediaci. V případě, kdy odsouzený například nahradí/odčiní škodu nebo újmu, vydá bezdůvodné obohacení nebo učiní jiné opatření k nápravě, může to vést k jeho propuštění. Tomu předchází sepsání dokumentu úředníkem

¹⁷⁵ Institut pro restorativní justici, z.s. a Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Vstupní zpráva projektu JUSTIN o stavu realizace mediací v trestním řízení v České a Slovenské republice* [online]. 2022. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/04/Zprava-o-mediaci-CR-a-SR-update-1.pdf>

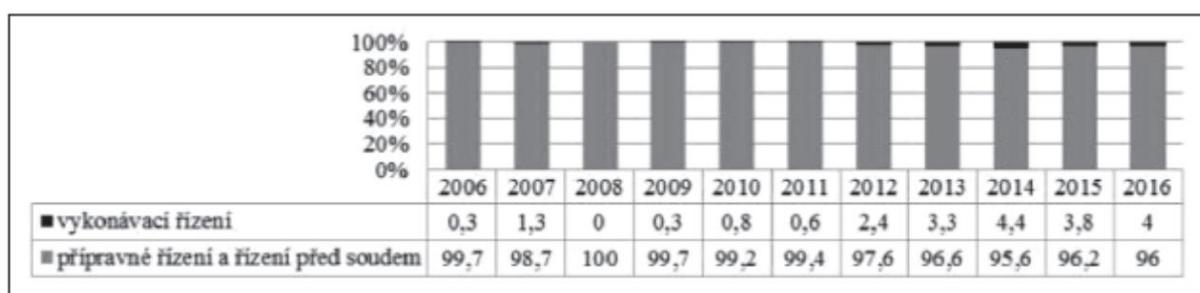
¹⁷⁶ ZÁKON č. 257/2000 Sb., Zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁷ Probační a mediační služba. *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti*. [online]...

¹⁷⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 417 s.

Probační a mediační služby s názvem *Stanovisko Probační a mediační služby k žádosti o podmíněné propuštění*.¹⁷⁹

Jako příklad z praxe je možno uvést již ukončený projekt s názvem „*Křehká šance*“ a na něj navazující projekt „*Křehká šance II*“, jehož cílem bylo mimo jiné komplexně a objektivně posoudit odsouzené připravující se na podmíněné propuštění prostřednictvím zřízení Komise pro podmíněné propuštění a následovná práce s pachatelem a jeho uvědoměním si dopadů trestného činu. Tento program počítal s participací oběti a v případě její připravenosti také s mediací mezi ní a pachatelem, která mohla vést k jeho propuštění.

Obr. 1 Počet provedených mediací (v %) dle jednotlivých fází trestního řízení mezi lety 2006 – 2016¹⁸⁰

Od začátku roku 2022 Probační a mediační služba přijala řadu interních opatření s cílem zvýšit četnost uplatnění mediací a restorativních konferencí jak v přípravném, tak ve vykonávacím řízení. Pro srovnání, k 30. dubnu 2022 bylo Probační a mediační službou zprostředkováno 223 mediací, z toho 7% případů (15) mediací proběhlo ve vykonávacím řízení. Ve srovnání s tabulkou výše jde o viditelný posun v provedených mediacích ve vykonávacím řízení. Přesto, zejména ve vztahu k nevládním organizacím akreditovaným pro poskytování programů restorativní justice, mediace v trestních věcech ve vykonávacím řízení představuje stále pouze nízké procento případů. To souvisí mimo jiné s časovou náročností realizace mediace ve vykonávacím řízení a náročností procesu oslovení a zapojení obětí do tohoto procesu. Na rozdíl od její realizace v dřívějších fázích řízení jsou navíc její výsledky nejisté.¹⁸¹

5.2.1 Analýza využití mediace dle závažnosti trestného činu

Jak je zmíněno v této diplomové práci mnohokrát, mediace v trestním řízení je v odborné literatuře nejčastěji spojována s vytvářením předpokladů pro uplatňování odklonů

¹⁷⁹1. Probační a mediační služba. *Parole*. [online]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_parole.pdf

2. PÚRY, František. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, 1075 – 1094 s.

¹⁸⁰ HULMÁKOVÁ, Jana. *Využití mediace v trestním řízení...*, s. 69 – 78.

¹⁸¹ 1. Institut pro restorativní justici, z.s. a Ministerstvo spravedlivosti Slovenskej republiky. *Vstupní zpráva projektu JUSTIN o stavu realizace mediací v trestním řízení v České a Slovenské republice* [online]. 2022. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/04/Zprava-o-mediaci-CR-a-SR-update-1.pdf>

2. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 192 s.

v trestním řízení, obecně je spojována zejména s méně závažnou trestnou činností¹⁸². Dle posledních dostupných výzkumů Institutu pro kriminologii a prevenci věnujících se mediaci v trestním řízení bylo mediační jednání ve většině případech (u dospělých pachatelů), konkrétně mezi lety 2005 – 2007 v 72,2 %, ukončeno podmíněným zastavením trestního stíhání, nebo narovnáním, tedy právě jedním z odklonů. Mezi lety 2008 – 2010 pak šlo o 64,5%¹⁸³. Tato čísla napovídají tomu, že mediace probíhá zejména v souvislosti s trestním řízením vedeným pro spáchaný přečin, jelikož aplikace odklonů dle trestního řádu připadá v úvahu pouze ve spojitosti s tímto typem trestné činnosti.

Česká právní úprava (zejména pak zákon o Probační a mediační službě) však výslovně neuvádí žádná pravidla, která by stanovovala, v případě jak závažné trestné činnosti je užití mediace vhodné či nevhodné. Jak je zmíněno výše v této podkapitole, provedení mediace není vyloučeno v souvislosti s žádným trestním řízením, jelikož za předpokladu, že je vybrán vhodný případ, může být psychologickým přínosem. Usmíření pachatele s obětí je navíc okolnost, ke které může být přihlédnuto při stanovení druhu a výměry trestu, bez ohledu na závažnost spáchaného trestného činu.¹⁸⁴ Vzhledem neurčitosti české legislativy však orgány činné v trestním řízení a úředníci Probační a mediační služby mohou pouze odhadovat, kdy mediaci navrhnout. Pro srovnání, například finský zákon o mediaci z roku 2006 je mnohem konkrétnější a přichází s podrobnými pokyny, ve kterých definuje, které případy jsou více a které méně vhodné pro mediaci a jak při jejím provádění postupovat.¹⁸⁵ V odborné literatuře však panuje obecná shoda na tom, že ve vztahu k zvláště závažné trestné činnosti, například zvláště závažné trestné činnosti proti životu a zdraví, či zvláště závažné trestné činnosti proti svobodě a lidské důstojnosti v sexuální oblasti, mediace v českém prostředí prakticky nebude přicházet v úvahu.

Mezi lety 2005 - 2007 v naprosté většině případů docházelo k mediaci v souvislosti s trestnou činností proti životu a zdraví (celkem 856 z 1878 provedených mediací) a trestnou činností proti majetku (celkem 696 z celkem 1878 provedených mediací). Pokud jde o jednotlivé trestné činy, převažovaly přečiny ublížení na zdraví podle § 221, 223 starého trestního zákoníku¹⁸⁶

¹⁸² 1. HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi...*, 278 s.

2. ROZUM, Jan. *Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice...*, s. 41.

3. Probační a mediační služba. *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti...*

4. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 417 s.

¹⁸³ 1. ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I...*, 18 - 19 s.

2. ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 130 s.

¹⁸⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě...*, 417 s.

¹⁸⁵ LAPPI-SEPPALA, Tapio, STORGAARD, Anette. *Nordic Mediation – Comparing Denmark and Finland. Neue Kriminalpolitik* [online], 2015, roč. 27, č. 2, s. 136 – 147 [cit. 21. června 2023]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/26315681.pdf?refreqid=excelsior%3A404df32a4dad9416729b386c2201d311&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1.

¹⁸⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

(zejména spáchané v dopravě) a přečiny činy krádeže podle § 247 stejného zákona.¹⁸⁷ Podobnou statistiku vykazuje období mezi lety 2008 – 2010, kdy trestné činy podle stejných hlav představovaly většinu mediováných případů.¹⁸⁸ Z nejnovější statistiky Probační a mediační služby z roku 2021 vyplývá, že se trend v provádění mediací moc nezměnil. V roce 2021 probíhala mediace nejčastěji v souvislosti s trestnými činy spojenými s ublížením na zdraví (zejména z nedbalosti). Konkrétně šlo o více než polovinu všech případů. Na dalších místech se umístila trestná činnost poškození cizí věci (7,6%) a výtržnictví (7,2%).¹⁸⁹

Provedení mediace *de iure* nic nebrání v žádné fázi trestního řízení, a její užití v případě závažnější trestné činnosti taktéž není zakázáno. Mohlo by se proto zdát, že české trestní právo naplňuje požadavky evropských právních dokumentů v oblasti mediace, mezi které patří, jak vyplývá z podkapitoly 4.4, také dostupnost služby mediace ve všech fázích trestního řízení, a její dostupnost bez ohledu na druh a závažnost trestné činnosti.¹⁹⁰ Na druhou stranu, výsledky analýzy provedené v této kapitole ukázaly, že je mediace v trestním řízení v České republice využívána výhradě v přípravném řízení, v souvislosti s pácháním přečinů. Mohu tedy shrnout, že teoreticky mediace v trestním řízení na našem území naplňuje požadavky evropských dokumentů v oblasti restorativní justice a mediace týkající se jejího využití ve všech fázích trestního řízení a bez ohledu na závažnost trestného činu, prakticky však nikoliv.

Zmíním také to, že dle evropských dokumentů mají být pravidla pro poskytování služeb restorativní justice nastavena jasně a srozumitelně, například doporučením postupů, nebo stanovením jasných pokynů.¹⁹¹ Jak ale vyplývá z podkapitoly 5.1 a 4.4, právní úprava mediace v trestním řízení není dostatečně konkrétní, je nesystémová, a zejména nejasnost možnosti využití mediace v jednotlivých případech a jejich výsledků pro procesní a hmotněprávní stránku trestního řízení neusnadňuje naplňování požadavků evropských dokumentů v oblasti restorativní justice a mediace.¹⁹² Důležitým faktorem, který ovlivňuje praktickou aplikaci mediace, jsou problémy s financováním organizací poskytujících služby mediace, například problémy související s podmínkami pro poskytování dotací Ministerstvem spravedlnosti, které realizaci restorativních programů výrazně komplikují. Podstatným problémem je také vyčerpání Probační a mediační služby jinými agendami, souvisejícími zejména s výkonem sankcí spojených s dohledem. To zase souvisí s dlouhodobou personální poddimenzovaností Probační a mediační služby, která pramení

¹⁸⁷ ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I...*, 16 s.

¹⁸⁸ ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II...*, 31 s.

¹⁸⁹ Probační a mediační služba. *Agendy Probační a mediační služby v letech 2017 – 2021* [online]. Praha, 2022, s. 18. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2022/03/statistiky_agendy_pms_2017-2021.pdf.

¹⁹⁰ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018)8 ze dne 3. října 2018, o restorativní justici v trestních věcech.

¹⁹¹ Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

¹⁹² 1. HULMÁKOVÁ, Jana. *Využití mediace v trestním řízení...*, s. 69 – 78.

2. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti...*, 60 s.

z nedostatečného financování tohoto odvětví. Důkazem může být i fakt, že v letech, kdy došlo k nárůstu počtu mediací, poklesl počet spisů ve vykonávacím řízení a naopak.¹⁹³ Mediace v trestním řízení je tak v České republice využívána stále minimálně a v průběhu let četnost jejího provádění výrazněji nestoupá. Pokud je k ní přistoupeno, dochází k ní z pravidla v přípravném řízení v souvislosti s trestním řízením vedeným pro přečin.

Potenciál mediace a jejího přínosu pro pachatele a oběti trestných činů v České republice tak zůstává nadále nevyužit. Na druhou stranu, jak vyplývá z této diplomové práce, například z podkapitoly 5.1, restorativní programy, zejména pak mediace, jsou v českém právním prostředí považovány za moderní trend a mezi odbornou veřejností panuje shoda na tom, že je potřeba tento trend reflektovat a restorativní programy v České republice dále rozvíjet. Tomu napovídá také skutečnost, že Probační a mediační služba usiluje o zřízení nových programových center, o navyšování počtu odborných zaměstnanců Probační a mediační služby a co je podstatné, o sjednocení postupu resortů v otázce péče o oběti trestných činů, mimo jiné sjednocení postupu resortů v otázce mediace v trestních věcech¹⁹⁴. Pozitivní je dále také skutečnost, že stále probíhá debata o rozšíření uplatňování mediace a dalších restorativních programů ve vykonávacím řízení, k čemuž také z posledních dostupných dat česká trestní justice směřuje.

Obr. 2 Počty mediací realizovaných Probační a mediační službou mezi lety 2006 – 2017.¹⁹⁵¹⁹⁶

Obr. 3 Počet mediací v přepočtu na stíhané dospělé osoby (1. graf) a počty mediací v přepočtu na stíhané mladistvé osoby (2. graf) mezi lety 2006 – 2017.¹⁹⁷

¹⁹³ Sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva. *Teze trestní politiky* [online]. Úřad vlády České republiky, 2021. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/Pro_trestni_politiku/Teze-trestni-politiky_1.pdf/.

¹⁹⁴ Probační a mediační služba. *Koncepce rozvoje probační a mediační služby do roku 2025* [online]. s. 12 – 32 Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf

¹⁹⁵ HULMÁKOVÁ, Jana. Využití mediace v trestním řízení..., 2018, s. 69 – 78.

¹⁹⁶ Nejnovější statistika Probační a mediační služby z roku 2021 poskytuje údaje o počtu provedených mediací od roku 2017 do roku 2021, po roce 2017 se oproti předchozím létům projevily mírný nárůst počtu mediací, který se však zastavil v roce 2019, kdy bylo zaznamenáno 768 mediací. Od té doby počty mediací klesají.

¹⁹⁷ HULMÁKOVÁ, Jana. Využití mediace v trestním řízení..., s. 69 – 78.

6. Shrnutí a závěr

Česká trestněprávní politika od druhé poloviny devadesátých let 20. století prošla vývojem, který byl ve značné míře ovlivněn novými restorativními trendy v oblasti trestní justice. Přesto, že v současnosti můžeme nalézat projevy restorativní justice v českém trestním právu, je tento přístup na našem území stále takřkajíc v plenkách. Trestní právo se o restorativní justici výslovně nezmiňuje a její projevy můžeme hledat pouze mezi řádky, v důvodových zprávách nebo komentářích. V případě mediace v trestním řízení je situace velice podobná. I přesto, že zákon o Probační a mediační službě nabyl v České republice účinnosti před více než dvaceti lety, je v tomto zákoně mediace upravena, ve srovnání s požadavky evropské legislativy, nedostatečně.

Zákon o Probační a mediační službě o konkrétních možnostech využití mediace mlčí, neudává pokyny ani nedoporučuje postupy. Po právní stránce tedy nestanovuje žádné překážky, na druhou stranu, kvůli poněkud abstraktní (troufám si říct až vágní) úpravě mediace v trestním řízení její užívání ani neusnadňuje, ačkoliv právě to by měl být jeden z jeho hlavních účelů. V tomto směru tedy, dle mého názoru, právní úprava mediace trestním řízení v České republice požadavky evropských dokumentů nenaplnuje. Výsledky analýzy využití mediace v trestním řízení v České republice ukázaly, že je mediace využívána převážně v přípravném řízení, v řízeních vedených pro spáchaný přečin. To taktéž nevyhovuje požadavkům evropských dokumentů v oblasti restorativní justice a mediace (zejména dokumentů z dílny Rady Evropy), podle kterých by mediace měla být dostupná ve všech fázích řízení, bez ohledu na závažnost trestného činu.

Za limity, kterým je v České republice při poskytování mediačních služeb čelit, lze mimo nedostatečného legislativního základu považovat zejména personální nedostatky Probační a mediační služby, které souvisejí s nedostatečným financováním této organizační složky, ale také problémy související s financováním ostatních organizací, poskytujících služby mediace. Přesto, že odborná veřejnost vnímá restorativní justici a její programy jako moderní přístup řešení trestné činnosti, který může být v kombinaci s retributivním přístupem efektivním způsobem jejího řešení, zdá se, že zákonodárci tomuto tématu nevěnují přílišnou pozornost. Zrcadlem této skutečnosti je také poměrně nízké povědomí občanské společnosti o konceptu restorativní justice jako takové, včetně mediace v trestním řízení.

Literatura

Monografie:

1. BEVAN, H., Alexander. *Alternative dispute resolution: a lawyer's guide to mediation and other forms of dispute resolution*. 1. vydání. Londýn: Sweet and Maxwell, 1992.
2. HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017.
3. HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013.
4. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2011.
5. LIEBMANN, Marian. *Mediation in Context*. 1. vydání. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000.
6. LIEBMANN, Marian. *Restorative Justice: How it Works*. 1. vydání. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007.
7. PLAMÍNEK, Jiří. *Mediace: nejúčinnější lék na konflikty*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013.
8. POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlepší je domluvit se, aneb, Průvodce mediačním procesem*. Praha: Alfom, 2013.
9. ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009.
10. ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.
11. SCANLON, M., Kathleen, ERICKSON, T., Helena. *Patent mediation: better solutions for business*. 1. vydání. New York: International Institute for Conflict Prevention and Resolution, 2004.
12. STRÉMY, Tomáš a kol. *Restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2015.
13. ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019.
14. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014.
15. ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace: řešení konfliktu prostřednictvím mediátora*. Praha: Portál, 2012.
16. VAN, NESS, W, Daniel, STRONG, Karen, Heetderks. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. 5. vydání. Waltham: Anderson Publishing, 2010.
17. VEČEŘA, Miloš, URBANOVÁ, Martina. *Interkulturní mediace v sociologickém a právním kontextu*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.
18. ZEHR, Howard. *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books, 2002.
19. ZERNOVA, Margarita. *Restorative justice, Ideals and Realities*. 1. vydání. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007.

Příspěvky ve sborníku:

20. BEZEMORE, Gordon, WALGRAVE, Lode. Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systematic Reform. In: BAZEMORE, Gordon, WALGRAVE, Lode (eds.). *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey: NY: Criminal Justice Press, 1999.
21. HULMÁKOVÁ, Jana. Využití mediace v trestním řízení. In: GRŮVNA, Tomáš (ed.). *Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR*. Praha: C. H. Beck, 2018.
22. KALVODOVÁ, Věra. Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014.
23. KARABEC, Zdeněk. Koncept restoratívnej justice. In: KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restoratívna justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.
24. KRACÍK, Martin. Restoratívna justice a její programy. In: DOUBRAVOVÁ, Dagmar, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, ŠTERN, PAVEL (eds.). *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010.
25. KURY, Helmut, STRÉMY, Tomáš. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014.
26. LUBELCOVÁ, Gabriela. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014.
27. MAŠLANYOVÁ, Darina, ŠTERDASOVÁ, Mária. Hranice účinnosti restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015.
28. ROZUM, Jan. Činnosť probačnej a mediačnej služby z pohľadu restoratívnej justice. In: KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restoratívna justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.
29. STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiska restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014.
30. ŠIMOVČEK, Ivan, SZABOVÁ, Eva. Princípy restoratívnej justície vo vzťahu k trestaniu právnických osôb. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014.

31. UMBREIT, S., Mark. Introduction: Restorative Justice Through Victim Offender Mediation. In: UMBREIT, S., Mark. (ed.). *The Handbook of victim Offender Mediation*. San Francisco: Publishers, 2001.
32. VRÁBLOVÁ, Miroslava. Modely restoratívnej justície v Európe. In: ŠTRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014.
33. WYNNE, Jean. Victim-Offender Mediation in Practice. In: LIEBMANN, Marian (ed.). *Mediation in Context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000.
34. ZERNOVA, Margarita, WRIGHT, Martin. Alternative vision of restorative justice. In: JOHNSTONE, Gerry, VAN, NESS, W, Daniel (eds.). *Handbook of Restorative justice*. Cullompton: Willian Publishing, 2007.

Internetové zdroje:

35. European e-Justice Portal. *Mediation: Principles and stages* [online]. 8. října 2020 [cit. 21. června 2023]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/383/EN/principles_and_stages.
36. HOFFMAN, David, A. *Ten Principles of Mediation Ethics* [online]. Dostupné z: <https://www.mow.uscourts.gov/sites/mow/files/Ten-Principles-Mediation-Ethics.pdf>.
37. Institut pro restorativní justici, z.s. a Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Vstupní zpráva projektu JUSTIN o stavu realizace mediací v trestním řízení v České a Slovenské republice* [online]. 2022. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/04/Zprava-o-mediaci-CR-a-SR-update-1.pdf>.
38. MARDER, D, Ian, ŠACHOVÁ, MASOPUST, Petra. *How the Venice Declaration Contributes to the International Restorative Justice Framework* [online]. European forum for the restorative justice, [cit. 20. června 2023]. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/how-venice-declaration-contributes-international-restorative-justice-framework>.
39. Probační a mediační služba. *Agendy Probační a mediační služby v letech 2017 – 2021* [online]. Praha, 2022, s. 18. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2022/03/statistiky_agendy_pms_2017-2021.pdf.
40. Probační a mediační služba. *Koncepce rozvoje probační a mediační služby do roku 2025* [online]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf
41. Probační a mediační služba. *Parole*. [online]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_parole.pdf

42. Probační a mediační služba, *Poslání a cíle Probační a mediační služby* [online]. [cit. 20. června 2023]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>.
43. Probační a mediační služba. *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti*, [online]. 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf.
44. Restorative services. *What's the difference between restorative practices and mediation?* [online]. [cit. 20. června 2023]. Dostupné z: <https://www.restorativeservices.com/blog/whats-the-difference-between-restorative-practices-and-mediation>.
45. Sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva. *Teze trestní politiky* [online]. Úřad vlády České republiky, 2021. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/Pro_trestni_politiku/Teze-trestni-politiky_1.pdf.
46. United Nations Office on Drug and Crime: *Handbook on Restorative Justice Programmes, first edition* [online]. New York: United Nations, 2006, s. 6 - 7. Dostupné z: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf.
47. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu. *Průvodce restorativními programy, druhé vydání* [online]. Vídeň: Organizace spojených národů, 2020, s. 19. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2022/01/2022_PROHLEDNOU_T_PRUVODCE_RESTORATIVNIMI_PROGRAMY_FINAL.pdf.

Elektronické články:

48. LAPPI-SEPPALA, Tapio, STORGAARD, Anette. Nordic Mediation – Comparing Denmark and Finland. *Neue Kriminalpolitik* [online], 2015, roč. 27, č. 2, s. 136 – 147 [cit. 21. června 2023]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/26315681.pdf?refreqid=excelsior%3A404df32a4dad9416729b386c2201d311&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1.

Právní předpisy:

49. Benátská deklarace ministrů spravedlnosti ze dne 14. prosince 2021, o roli restorativní justice v trestních věcech.
50. Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018)8 ze dne 3. října 2018, o restorativní justici v trestních věcech.
51. Doporučení Rady Evropy R(99)19 ze dne 15. září 1999, o užití mediace v trestních věcech.

52. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník.
53. Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.
54. Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním.
55. Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.
56. Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě.
57. MATOUŠKOVÁ, Ivana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018.
58. PÚRY, František. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012.
59. Sdělení Komise Evropského parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů COM/2020/258 ze dne 24. června 2020, Strategie EU v oblasti práv obětí (2020 – 2025).
60. Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.
61. SOTOLÁŘ, Alexander. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: C. H. Beck., 2011.
62. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013.
63. VÁLKOVÁ, Helena, ŠIMÁNOVÁ, Hana. *Oběti trestných činů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020.
64. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
65. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
66. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.
67. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
68. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Shrnutí, klíčová slova

Shrnutí

Práce se zabývá zkoumáním možností využití mediace v trestním řízení v České republice v jednotlivých fázích trestního řízení a jejího vyžití dle závažnosti trestného činu. Autorka v ní představila koncept restorativní justice, jakožto moderního přístupu trestněprávní politiky na evropském kontinentu a zaměřila se na projevy restorativní justice v českém trestním právu. V dalších částech se pak podrobněji věnuje hlavnímu programu restorativní justice – mediaci v trestním řízení. Konkrétně rozebírá základní principy mediace, specifika procesu mediace v trestním řízení a následně provádí analýzu v České republice účinných právních dokumentů v oblasti mediace v trestním řízení. V poslední kapitole dochází k zodpovězení otázky, zda česká právní úprava a praxe naplňuje požadavky evropských právních dokumentů v oblasti restorativní justice a mediace a také otázky, jaké jsou limity pro praktické uplatňování mediace v trestním řízení v České republice.

Summary

The thesis examines the possibilities of using mediation in criminal proceedings in the Czech Republic in individual stages of criminal proceedings and its use according to the severity of the crime. The author introduces the concept of restorative justice as a modern approach to criminal justice policy on the European continent and focuses on the manifestations of restorative justice in Czech criminal law. In the following chapters, the main programme of restorative justice - mediation in criminal proceedings - is discussed in more detail. Specifically, it analyses the basic principles of mediation, the specifics of the mediation process in criminal proceedings and then analyses the legal documents in force in the Czech Republic concerning mediation in criminal proceedings. The last chapter answers the question whether the Czech legislation and practice meet the requirements of European legal documents in the field of restorative justice and mediation and also the question what are the limits for the application in practice of mediation in criminal proceedings in the Czech Republic.

Klíčová slova

Trestní právo, restorativní justice, restorativní program, mediace, mediace v trestním řízení, trestněprávní politika, Probační a mediační služba.

Keywords

Criminal law, restorative justice, restorative programme, mediation, victim–offender mediation, criminal justice policy, Probation and Mediation Service.